

Tartus.
Schnafenburgi trükk ja kulu.

Ki. 20 kop.

A. 1822

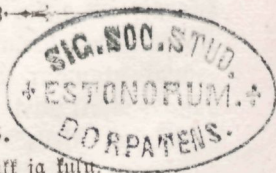
Esiwanemate warandus.

Kohalised Eesti muinasjutud.

Esimene anne.

Kirja pannud

M. J. Eisen.

Tartus.

Schnakenburgi trükk ja kulu.

1882.

Gessõna.

Ennemuistsid juttusid on ju mitu raamatut ilmunud, aga kohalikka juttusid on nende hulgas väga vähä olnud. Nii-
sugusid raamatuid, mis üksnes kohalikka juttusid lugijatele toonud, ei ole tänini weel sugugi ilmunud. Sa ometi hurwitawad kohalikud muinasjutud lugijat enam kui muud. Et nimetatud puudust wähendada ja kohtade kauneid muinasaja mälestuse lugusid alal hoida, ilmub see kohalikkude muinasjuttude korjandus. Kõigile neile, kes selle juures nõuuga ja teuga abiks olnud, olgu siin südamelik tänu awaldatud. Ühel hoobil olgu aga kõigile lugijatele see sõbralik palwe ette pandud, et igamees omast kohast niisugusid juttusid korjaks, raamatu toimetaja kätte läkitaks ja nii teda teiste jagude wäljaandmisel toetaks. Sellele kasulikule ettewõtmisele palub igameest kätt panna

Raamatu toimetaja.

Booru mägi ja Andresjärw.

2. Ifasilla lähedal üsna Wirtsjärwe ääres on kõrge, järsk, ümmargune mägi, mida Booru mäeks hüütakse. Ühelt poolt järwest, kolmelt poolt aga haljastest heinamaadest ümber piiratud, katavad kaunid männad kõiki tema külgi ja hoiawad oma latwu nagu kroon üle tasase lageda mäetipu. Kes seda mäge eemalt näeb, peab teda mõneks kindluseks pidama.

Tõeste oligi Booru mäel muioste kindlus. Enne weel kui Tartu ja Pärnu linn ehitati, elas juba seal mäe peal wäga rikas kaupmees Booru Andres. Temal oli hulk laewu, mis Emajõe mööda alla Peipsi järwe poole ja sealt edasi Narwa purjutasid, teine pool aga niisamati Wirtsjärwest jõge mööda Wiljandisse ja sealt dasi Pärnu jõge mööda Pärnu lahe äärde. Kõik kauplemine oli üksi tema käes. Tartu linna rahwal ei olnud kauplemise poolest midagi

teha. | Suures hädas wõtsiwad nad wiimaks nõuiks kauplemist Andrese käest ära fiskuda. Andres tegi oma mäe õige kindlaks ja ootas wastasid. Hulga kaupa tuliwad Tartlased mäe juurde kofku ja piirasiwad mäe ümber. Andres naeris aga esite ümberpiirajate üle. Siiski ei läinud need ära ega jätnud ümberpiiramist järele. Näljaga tahtsiwad nad Andrest alla heitma sundida. Kui wiimati häda koguni suureks läks, wõttis Andres nõuiks ära põgeneda. Sinnega peasis ta waenlaste wahelt läbi, aga peagi saiwad need aru, mis sündinud. Sedamaid hakkasiwad nad teda taga ajama. Pärnu maantee ääres Purtsi wesse ja Pühaste küla wahel järwe ääres jõudsiwad nad ta järele. Selgeste nägi Andres ära, et ta enam edasi ei pease. Siiski ei tahtnud ta elusalt ennast tagaajajate kätte anda. Järwe ääres parwe silmates kargas ta parwe peale, tõukas äärest ära ja jõudis kessele. Waenlased piirasiwad järwe ümber ja pidasiwad wahti, et ta sealt ära ei peaseks. Sõuriista puudusel ei saanud nad järwe peale Andrese kallale. See jäi seni parwe peale kunni ta nälga juri, sest et peasmist ei olnud. Seda järwe hüütafsse sest saadik Andres järweks.

Kui Andres oli surnud, läksiwad waenlased ta mäe otsa, lõhkusiwad ning purustasiwad ta majad ära ja wiisiwad ta kulla ja hõbeda Tartu. Mägi aga, kus Andres enne elas, kannab sest saadik Booru mäe nime.

Altre herra on hiljemal ajal Andresjärwes kõiksugu kalu kaswatanud. Kui järwewahht lootsikuga järwe peale läks, tuliwad kalad karja kaupa lootniku ümber kofku ja ootasiwad, et neile leiba antakse. Kord julges keegi talumees öösel ühe latika järwest enesele wõtta. Asi tuli wälja ja mees sai mõisa herra käest armetumalt pekka. Sest saadik hakkasiwad kalad järwest kaduma. Praegu on Andresjärw üksnes linalentamise järw.

Peipsi järw.

Muiste walitses korra meie maal wägew ja kuulus kuningas Rarkus. Sell ajal elasiwad paksude metsade sees hirmsad karud ja metshärjad; põdrad ja metshobused lippasiwad kerge jalaga seal nii et puud ragisesiwad. Ei olnud siia weel wõeralt maalt ei kaupmehi oma laewadega ega sõjamehi terawa mõdegaga tulnud ristitähete ülles asutama, waid täielises wabaduses elas alles rahwas.

Kuninga Karfuse maja oli kallist hiilgawast kiwist üles ehitatud ja läikis eemalt otsegu kuld, mis päewa paistel särab. Püha hie lähedal, kus kolm walget head ja kolm musta kurja waimu asusiwad, seisis kuninga loss; seal elas tema kõige oma perekonnaga. Waenlased kartsiwad teda wäga; ta oma rahwas armastas teda nõnda kui oleks ta nende tõsine isa olnud. Tema oli rikas ja kuulus, aga siiski puudus temal üks asi, mis ta juuremaks õnneks arwas olewat, see oli: tema naesel ep olnud sigidust. Ta tõutas walgetele jumalatele palju ohwrid anda, kui nemad tema palwet kuuleksiwad ja tema ihaldamist täidaksiwad.

Ta waata: seitsme aasta pärast kuuldi tema palwe, ja tema armas abikaasa sai nurgawoodi kaksikutega. Üks oli poeg, nii nobe ja terane kui taat ise; teine oli tütar, walgeruge peaga, ja filmad kui sinikad jaanililled, naeratas kätkest eide wasta. Kuningas ohwerdas rõõmuga walgetele jumalatele rohked annid, nõnda kui ta tõutanud; mustad jumalad aga puhkesiwad tulist wiha täis, et Karfus neid ükski ei pidanud, sest nemad arwasiwad endid ka tähelepanemise wäärt olewat. Nemad ässitasiwad sellepärast paha waimu, kes surma

üle walitses, et ta oma paha, suretawa silmaga kuninga pojakese peale waataks ja teda ära huffaks.

Lapsuke kosus seni nähtawalt ja tegi wanematele rõõmu kui juba keeleke suus liikus ja isa, ema wõis ütelda: aga siis käis paha film ta üle ja pani teda kipunema. Mõne aja pärast oli noor wõsu surmale närtsind ja maeti maha. Sde Rannapuura jäi elusse ja õitses kui lilleke ihu ja hinge poolest kuninglikkude wanemate rõõmuks, kelle ainus laps tema nüüd oli.

Seluste wiha ep olnud pooliku tööga weel mitte kustutatud; nemad lastsiwad sellepärast, kui kuninga tütar seitsme aastaseks sai, teda ühe wana kurja nõia küüsi sattuda. Selle nõia nimi oli Peipa. See wiis Rannapuura ära oma hirmsasse pesasse, mis Ingrimaal kõrge mäe all kalju sees oli. Kümmeaasta elus õnnetu lapsuke seal jäledas ja hirmsas paigas! Kui palju Rannapuura waewa pidi nägema ja kui karm wana nõid Peipa tema wasta ka oli, kosus Rannapuura siiski ikka enam ja enam, seni kui neitsi-ealiseks sai. Ei nähtud maa peal kusagil nii ilusat neitsit kui Rannapuura. Otsegu koit wara hommiku madalas

taewa piirtes punetab ja selget ilma kuulutab, nõnda paistis Rannapuura lahke nägu, täis õnnist rahu, ja tema silmist võis näha, et ta siia nagu inglil oli.

Karkus teadis küll, kus tema tütar wangis seisis; seda oli temale üks hea waim kuulutanud; aga ehk tema küll wägew oli, ei wõinud ta jõud ometi Peipa ja õeluste kawaluse ja wäe wasta midagi. Sellepärast ei wõinud tema ka mitte loota, et ta tütrekewhända orust peaseks. Wiimaks halastasi ad walged jumalad Rannapuura ja tema wanemate peale, sest kuningas oli neid ärdaste palunud ja neile suured annid annud. Aga nemadki ei julgenud mitte kuusa wägewa Peipa kallale minna, waid läksiwad kawalaste ümberkaudu temaga sõdima. Nemad läkitasiwad salaja ühe tuihesega, kes nende teenistuses oli, Rannapuurale hõbekammi, harja, suure õuna ja lumiwalge woodi lina ja lasksiwad temale öelda: hoi need neli asja, mis walged jumalad sulle läkitanud, ja põgene nii pea kui sa iial wõid omast wangikojast. Kui Peipa sind taga ajaks, siis wiiska walgeid jumalaid appi hiiüdes esmalt kamm oma selja taha maha ja pärast, kui see mitte ei aita, hari. Ei hooli ta sest, waid tungib siiski

finu kannule, wiska õun, ja wiimaks woodi lina oma selja taha. Pane hoolega tähele, et ja wisates ei eksi.

Rannapura tõutas tuikelele, kes temale seda sõnumit tõi, kõik meeles pidada, mis teda kästud, tänas walgeid jumalaid ja saatis tuikele tagasi.

Kui Peipa esimesel teisipäewal pärast kuu loomist südaöösel kassiti wana kulunud ahju luua selga istus, nõnda kuida nõiad Ingrid ja Gesti maal iga aasta kolmandamal, kuuendamal, üheksamal ja kahe teistkümnemal kuu loomise ajal seda tegiwad, ja nõnda kottu ära sõitis, puges Rannapuura enne koitu oma wangikojast wälja ja wõttis need neli asja, mis temale oli läkitatud, kõrwalisest nurgast kaasa. Tema jooksis nii ruttu kui suutis, otse kohe edasi isa lossi poole. Lõuneks oli hulk maad käidud. Nüüd waatas Rannapuura tagasi ja nägi ehmatades, et tema wangikoja perenaene wana hirmus nõid Peipa teda taga ajas. Raudwemmal paremas käes, kellega põgenejat ähwardas, istus tema määratuma kuke seljas ja jõudis parajalt põgeneja kannule.

Rannapuura wiskas walgeid jumalaid appi hүүdes hõbekammi selja taha. Silma-

pilgul wenis kamm woolajaks jõeks, mis mitu peenikoormat piff, wäga lai ja sügaw oli. Peipa põrmitšes tulises wihas oma wangi üle, kes teine pool jõge kerge jalaga edasi ruttas teda kaugele maha jättes. Düki aja pärast aga leidis paharet jões ühe koha, kust jalgsi läbi sai, ja ruttas uueste põgeneja järele. Nüüd paiskas Hannapuura harja selja taha wasta maad ja waata: iga harjas sirgus üles suureks puuks, nõnda et paks laan neid mõlemaid ühest ära lahutas. Väbi metsa ei saanud nõidki ratsuti oma põrgulise turja peal sõites, waid pidi terve päewa sõitma, enne kui ümber laane peasis.

Kaks ööd ja ühe päewa oli õnnetu põgeneja ilma eineta ja ilma uneta edasi jõudnud; nüüd oli jalg wäsinud ja wõim lõpetorral. Mis imet, et teisel päewal pärast lõunat kuri waenlane jälle kallale rippus. Hannapuura wiskas nüüd õuna selja taha. Sun kerkis üles märatu kõrgeks raudkiwi mäeks. Kitsas, kõrge teerada, otsekui oleks madu loogates teda rajanud, juhatas küll üle mäe, aga enne kui Peipa sealt suure waewaga üle sai, rippus jälle lõuna kätte. Waene neitsi ei olnud kaugele jõudnud; wäsinus oli teda tüfiks ajaks magama uinu-

tanud. Üles ärgates tundis tema ennast küll tugewama, aga häda oli ka jälle määratumaks kaswanud. Nõid oli nüüd kolmandama päewa õhtul nõnda lähedale jõudnud, et Rannupuura isamaja eemalt nähes enam kuhugi ei wõinud põgeneda. Sigel ajal tuli weel meelde, et neljas asi maha wiskamata jäänud.

Suures hädas wiskas Rannapuura lina maha. See hakkas kohisema ja paisus laiale suureks järweks, kelle lained walges wahus Peipa ümber kurjaste mõllasiwad. Range torm peksis wett ja wahtu nõiale wasta filmi; ei aidanud enam ta põhjatu tigidus ega pörguline kuff, tema rats'hobune, kellel ka wiimne häda käes oli. Küll ta sirutas tiiru ja kaela, noff laiale lahti; küll ta nurjatu rabeles, et wee sees wälja saaks, aga kuhu ta peasis: ära ta õelus kõnges sellegipärast. Peipa wandus kurja suure kisaga kõiki paharettisid appi hiiüdes. Siiski ei wõinud need mustad parata: wana-moor waus hulgudes põhja.

Seal ta mäsjab praegugi weel ära rääkimata walu sees. Mugid ja hirmsad sügawuse elajad näriwad ja piinawad teda lõpmata. Tema peksab kättega ja jalgadega, ja sirutab ja wenitab sooni wälja

juures waewas; sest tuleb, et see järw, mis nüüd tema nime järele Peipsi järweks hüütakse, alati laenetab ja tormab.

Kuninga Karkuse nime kannab praegu weel Karksi kirik. Kannapuurat, kes hea terwisega oma isa juure tagasi jõudis ja lühikesel aja pärast enesele würstlikku peigmehe leidis, tuletab meile Kanna-Pungerja mõis ja wald meelde, mis Peipsi järwe põhja pool kaldal Gesti ja Liwira raja peal seisab. See jõgi, mis hõbekammist woolama hakkas, on Pliha jõgi oma halja weega. Kes seda jõge tunneb, võib küll ära mõista, et tema kammi sarnane on. Parema ja pahema poole otsekohe tee pealt ära põigates, nagu oleks tema üks kammi pii alla, teine üles rajatud ja Naroowa jõkke oma märga walades, kufutab tema sellega seltsis cunnast meresse. Harja sarnane mets seisib mitu sada aastat, kunni kake saja aasta eest Rootslased Poolakatega Liwimaal sõdisiwad. Poolakad oliwad seal metsa sees warjul, aga Rootslased pistiwad metsa põlema ja põletasiwad ta suutumaks ära. See mägi aga, mis Kannapuura õunast üles kaswas, seisab tänapaewani, kuid raudkalju ei ole ta enam, waid paaß.

Disu ja Kariste järwed.

Muiste ei ole Disu järwe olnud, waid olla hiljem alles Tallinna maalt Disu mõisast sinna toodud. Ühel päewal tuli põhja poolt suur must pilw kui kott, mis kõi Disu järwe wee enese sisse wöttis. Pilwe ees jooksis suur must härg wihaselt mõirades ja pilwe sees ülewal lendas üks wana mees, kes ühte lugu suure tuhinaga hüüdis! „Täri Disu! Täri Kariste!“ — Kui härg sinna kohta oli saanud, kus praegu Willandi Loodi kõrts seisab, wiskas ta wihaselt oma sarwe maa sisse ja kaapis korra jalaga, kust kaks suurt ja sügawat auku järele jäiwad, mida iga Willandi poolt tuleja paremat kätt Loodi kõrtsi ees tee kõrwal praegu wõib näha. Kui pilw sinna paika jõudis, kus Disu järw ja mõis seisab, oliwad inimesed parajaste heina tegemas, kes, kui nad nägiwad, et nii suur must pilw tuli, weel rutuga oma heinu kottu püüdsiwad panna. Kui pilw nende pea kohta sai, jadas sealt seest maha esmalt suur puu peaga nuga ja pärast müdinal ja madinal kõi sugusid kalu ja wiimaks wihma kui uawarrest.

Heinalised põgenesiwad ruttu alt ära, aga üks noorik, kes oma helmed heina sao peale oli jätnud, tahtis neid weel ära wõtta, aga juba hilja: äkiste langesiwad järwe wood tema peale ja matsiwad eda eneste alla. Sest saadi on Sisu järwes näkk, kes iga aasta ühe inimese hinge enesele pärib, ja upub siis ka praegu Sisu järwe enamiste iga aasta ikka üks inimene. Nõnda on järw Sissu saanud. — Nõndasama on järw Karistesje tulnud, muud kui et sinna keegi alla ei jäänud ja siis seal sees ka mitte näkki ei ole.

Walgjärw.

Enne oli praeguse Helme Walgjärwe wõi Koorküla järwe asemel tore loss. Seal elas üks rikas herra oma õega, kelle südamess keeldud armastus õe wasta põlema süttis. Hea maksu eest oli preester walmis neid paari panema. Siiski ei julgenud ta üsna omast peast neid mitte latalada, waid käskis paawsti käest luba küsida. Noor mõisnik läkitas paawstile juured kingitused ja sai luba. Ilma aja wiitmata saatis ta nüüd ümberkaudustele mõisnikkudele sõnumid ja palus neid pulma.

Niisama kutsus peigmees talurahwagi noori mehi ja neiuid kofku, kellele ta losfi õue peal toreda jõomaaja tahtis anda. Kui need pulmapäewal pulma tahtsiwad minna, tuli neile losfi mäel hall wanamees wasta, kes neid koju tagasi käs kis minna. Wana-mehe nägu oli nii tõsine, et keegi wasta ei julgenud panna, waid igaüks kärmeste ümber pööris.

Saksu selle wasta kogus pulmatuba otsani täis. Kui preester laulatust pidi alustama, astus peigmehe onu peigmehe ette ja manitses teda südamest, et ta õde enesega mitte laulatada ei laseks. Peigmees naeris aga onu manitsuse üle ja ütles enesel paawsti luga taskus olewat. Nähes, et peigmees oma ettewõtte siise kindlaks jääb, hüüdis onu: „Et wõtke siis hukatust wasta, kes teie hukatust otsite!“ Seda üteldes ruttas ta õue, hüppas hobuse selga ja kihutas oma teed.

Kui onu teisel päewal pulma majasse tagasi läks, ei näinud ta enam kujukil mäge, kelle otsas tore loss seisis. Mäe ja lossi asemel laenetas temale suur järw wasta, kelle põhjast aga weel sügawast wee sest lossi torni otsad paistsiwad. Loss oli maa põhja waunud ja tema

afemele järw astunud. Järw ise kannab
sest saadit Walgjärwe ehk Koorküla
järwe nime.

Kahala järw.

Ligi wiis penikoormat Tallinnast kaugel
on Narwa maantee ääres järw, mida
Kahala järweks huiutakse. Wanal ajal ei
olnud see järw mitte praegusel paigal, waid
Maardu järwe kõrwas Tallinna lähedal.

Et Maardu ja Kahala järw liig ühe
teise juures oliwad, puutusiwad nende wete-
waimud tihti ühe teisega kokku ja sattusi-
wad tülisse. Kui nad isekeskes tüli enam
ei jõudnud seletada, tõttasiwad nad oma
kaebustega Wana-taadi ette. Niisugust
lugu juhtus liig sagedaste. Wiimaks tüdines
Wana-taat Maardu ja Kahala järwe wete-
waimude alaliseft kaebamisest ja riiu seleta-
misest ära ja wõttis nõuuks nende tülile
jäädawalt otsa peale teha. Järwi pidi
ühest ära lahutatama, et wete waimud ühe
teisega enam kokku ei saaks ega tüli wõiks
tõsta.

Ühel kaunil suisel päewal tõusis suur
must pilw mõlema järwe poole. Kahala
järwe kohta saades seisatas pilw ja hakkas
siis järwe wett ülesse tõmmama. Natukes

aja pärast ei olnud endisest nägusast järwest enam muud midagi järel kui porine soo koht. Siis hakkas must pilw oma märja koormaga ida poole purjutama. Kuusalu kiriku lähedal kufus korraga üks jagu wett pilwest maha. Sest sündis wäike järw, mis „Tuurakakatku“ nime kannab ja mida praegugi weel mõib näha. Tärele jäänud weefogu purjutas aga pilwega ühte lugu edasi, kunni nüüdse Rahala järwe kohale jõudis. Seal oli jell ajal kena nurm. Kündjad ja äästajad tegiwad parajalt tööd, kui äkiste musta pilwe nägiwad tulewat ja selle seest walju kohinat kuulsiwad. Pilwe filmates tõusis üks lind inimeste pea kohale lendu ja hüüdis ilma wahet pidamata walju healega: „Põgenege mehed! Põgenege mehed! Särw tuleb!“ — Mitmed paniwad linnu hüüdmist tähele ja põgenesiwad rutuste eest ära; teised aga ei hoolinud sest midagi, waid naerfiwad üksnes selle üle. Pea ulatas pilw nende pea kohta. Nüüd woolas wett nagu uawarrest pilwe seest maha. Kes linnu hüüdmist enne kuulda ei wõtnud, püüdsiwad nüüd küll ära põgeneda, aga hilja: wee wood ei lasknud neid enam peaseda. Kui pilw ennast sai tühendanud, laenetas endisel nurmel nüüdne Rahala järw.

Sinihallikas.

Laiuse kirikust õhtu poole seisab
 Laiuse mägi, kelle lõunepoolist jagu Wilina
 mäeks kutsutakse. See mägi langeb õhtu
 poole järsku alla, kust koormatega väga
 waene üles ja alla saada, sest tee käib just
 kõige kõrgemast kohast üle. Põhja, hommiku
 ja lõuna poole lähäb ta pikkamisi laiemaks.
 Selle mäe peal on palju aukusid ja orga,
 mis nõnda sügawad on, et mõne seest
 kuiwal suwelgi wesi suutumaks ära ei kau.
 Wilina mäe peal on Kalewipoja säng.

Mufude ehk lohude seast on iseäranis
 üks ju wanast ajast saadik kuulus. See
 org wõi lohk on peaaegu kolme nurgeline,
 70 sülda pikk ja 50 lai ja praegu kaswab
 ta ümber wäikene lepit. Wihmasel ajal
 tiigub see wäikene sookene nagu häll,
 kus midagi suuremat ei kaswa kui sam-
 malt ja wähä jõhwikaid. Rest sood on
 wecauf, mis peaaegu kolm jalga pikk ja
 kaks lai; wesi on sinine, kust see au-
 ka nime saanud, sest teda kutsutakse Sini-
 hallikaks.

See hallikas oli wanast ümberringi
 väga kuulus, sest ta wõis rahwa usu
 järele wihma ja põudu saata ja sellega

wilja ikaldust ja õnnistust anda. Oli põua aeg, siis käiswad teda kolm ühenimelist leske naist jutluse ajal puhastamas ja laiale kiskumas. Igal ühel pidi aga labidas, reha, konks, leiwamurikas ja laulu=raamat kaasas olema. Wihma ajal aeti hallikas jälle kinni, ja kohe mõjus.

Kord kiskusiwad kolm leske Anne hallika wäga lahti, ja wihm läks warsti liiale. Naistel oli wana walu taga, sest igamees tahtis neid selle eest nuhelda. Deine kord tuliwad jälle kolm naist kangelst hallikat puhastama, aga kui nad Sootaga kõrtsi juurde saiwad, tuli kirikurahwas kirikust wälja ja nende teekond oli asjata. —

Näagitakse ka weel, et kolm ühenimelist leske meest hallikat on wõinud puhastada. Kord katkusiwad need hallikat puhastada; et nad aga enne kirikut sinna saiwad, pidiwad nad Sootaga kõrtsis parast aega ootama, kus nad ülearu napsi wõtsiwad ja jutluse aja mööda lasksiwad minna.

Kord tahtis rahwas Sinihallika sügawust ära mööta. Nad sõlmisiwad jeks mitu pikka kōit kōtku, paniwad kiwi otsa ja lasksiwad siis alla. Aga kui kōis wälja tõmmati, ei olnud kiwi enam otsas. Nüüd

lastsiwad nad fiwidega täidetud paja alla, aga wälja tõmmates nägiwad nad ehmatates werise oina pea paja asemel kõie otšas. (Mõned ütlesid wasika, teised jälle inimise pea). Nad tahtsiwad weel kolmat korda katsuda, aga siis hüüti hallikast: „Kui weel lasete, siis langete kõik ise alla.“ Hallika sügawus jäi teadmataks.

Tiigid.

Wigala loosi walitšes korra wäga rikas, aga kuri proua, kes oma rahwast töödega kangeste waewas. Wiimaks saiwad kõik tööd otša. Siiski ei lastnud proua inimesi koju puhkama. Ta arwas uue töö wälja, mis inimesi kauaks ajaks finni pidi pidama. Suure weerandwersta pikkuse, sügawa tiigi lastis ta kaewada ja sinna sisse mitu saart teha. Ühe saare peale lastis ta kaksteistkümmend weskeliwi ühe teise otša püsti panna, istus nende peale ja waatas siis ülevalt kõrgelt rahwa tööd pealt. Kui wiimaks esimene tiik walmis sai, lastis ta esimese otša teist ümmargust kaewama hakata. Selle tiigi keskele jäeti wäike saar. Suba oli tiigi töö kaunis kaugele jõudnud, kui proua ühel päewal jälle töötegijate juurde

tuli, saare peale sammus ja sealt waatas, kudas kaeweti. Döö läks proua meelest liig pikka-
misi edasi; ta hakkas waljuste kättsema
ja söimama ja ähwardas töötegijaid palju
kangemale tööle panna. Kui see ümmar-
gune tiik walmis saada, tahta ta kolman-
dama tiigi kaewada lasta, mis kolm kord
nii pikk, nii sügaw ja nii lai kui kaks
esimest koku. Kuna proua weel nõnda töö-
tegijatega pragas, tuli korraga wäskus
maa seest wälja, nõelas prouat ja kadus
siis jälle ära. Proua ei saanud enam
paigaltki ära; mõne filmapilgu pärast oli
ta juba surma ohwriks saanud. Ta maeti
sinna samasse tiigi saare peale maha, kus
usis teda nõelanud. Haua peale pandi aga
mälestuse kiwi püsti, kuhu rõngas usis wälja
raiutud. See kiwi oli weel hiljuti saare
peal näha, aga nüüd on ta aja hamma
käes ära kōdunenud. Tiigi kaewamine jäi
proua surmaga pooleli; tiik ei ole selle-
pärast mitte ka nii sügaw kui esimene.
Kolmat tiiki ei kaewatud enam.

Tallinna asutus.

Üigi tuhande aasta eest elas Daani
maal üks kuningas, kelle poeg ja tütar

üht teist keeldud wiisil hakkasiwad armastama. Kuningas sai aga asjast aru ja wöttis nõuukš tütar, keda ta suuremaks süüdlaseks pidas, omalt maalt koguni ära saata. Ta laskis tütre laewa peale wiia, laewa tüüri aga ära wotta ja siis laewa merele saata.

Tüürita laew rändas merel ühest kohast teisi, kunni torm wiimaks laewa Gesti maa randa äärde ajas. Kuninga tütar käs kis laewa ankrud merde heita ja läks siis paadiga äärde maad waatama. Rannas edasi rännates puutus temale Kalewi kalmu- kungas silma. See koht oli nõnda kuninga tütre meele pärast, et ta siia linna tahtis ehitada. Rottu oli ta rohkestes kulda ja hõbedat kaasa wõtnud; seda tõi ta nüüd laewast wälja ja kandis ülesse mäele oma telki. Ta kutsus rahwast rohkestes enese juurde kofku ja las kis oma kulla ja hõbedas eest enesele esmalt toreda lossi, siis aga ka weel wäikse linna ehitada. Kes kõige wap- ramad, agaramad ja tulisemad oliwad, neile kinkis ta uued majad. Nii asutas ta aega mööda lossi ümber rohkestes inimesi elama, kelle läbi linn jõudsaste kaswis.

Kui isa kuulda sai, et tütar linna asu- tanud, leppis ta tütreaga ära ja tahtis linna oma wõimuse alla wotta. Tema saatis

oma mehed tütre linna. Pea saidwad aga linna rahwas aru, mis mõte wõerastel oli. Sedamaid rookisidwad nad wõerad kõik jälle minema ja jäidwad ise linna peremeheks. Linna ennast hakati ject saadik Daani linnaks hüüdma, kellest rahwas hiljem Tallinna tegi.

Olewiste kirik.

Muistfel ajal oli Tallinn koguni väike. Linn ei tahtnud ega tahtnud suuremaks sirguda. Kauplemist polnud linnal sugugi; kaugemal ei teatud temast midagi. Päriskirikki puudus linnal. Linnarahwas himustas oma linna kuulsaks teha, aga ei teadnud, mill wiisil seda toime saata. Küll katsusidwad nad üht ja teist abi, aga asjata. Wiimaks tuli ühel mehel ometi hea nõuu meelde: ta kaskis niisuguse kiriku ehitada, kelle jarnast teist kusagil ei ole. See nõuu oli teistel meele pärast; nii wõisidwad nad ehitusest ju ometi kahetordse kasu saada.

Suure waewa ja otsimise järele leidsidwad linnarahwas targa meistri Olewi, kes kiriku ehituse töö määratuma palga ja maksu eest oma hooleks wõttis ja nii pika terni

lubas ehitada kui kellegi film maailmas ei ole näinud. Ilma aja wiitmata hakkas ta tööle. Töö läks ütlemata ruttu edasi ja jõudis pea juba lõpe poole. Kirik oli suur ja nägus, nii et kõik teda kiitsivad, kes nägiwad. Iseäranis paniwad kõik kiriku pikka torni imeks. See oli nii kangel juba walmis, et enam muud ei olnud teha kui risti torni otsa panna. Olew ei tahtnud seda tööd kellegi muu kätte anda, waid tahtis ise risti torni otsa seada, et nii oma tööle pärga pähä wõiks panna ja nii täielik kiitus ja tänu kõik temale saaks. Risti torni otsa panemise järele lubati Olewile ehituse palk wälja maksta. Kui Olew wiimast tööd läks tegema, hüüdis naene kodu rõõmuga: „Täna tuleb Olew koju, toob tuhat tündri täit kulda!“ — Snnelikult pani Olew risti paigale, aga waevalt oli see sündinud, kui ta libises ja ülewelt torni otsast alla langes. Maa peale maha sattudes kargasiwad temal konn ja madu suust wälja. Olew maeti sinna samasse, kuhu ta oli sattunud. Haua peale pandi aga kiwi Olewile, konna ning madu kujuga. Kirikut ennast nimetas rahwas sest saadik targa meistri mälestuseks Olewile ehk Olewiste kirikuks.

Mida rohkem kõik rahwas kena firiku üle rõõmustas, seda suurem meelehaigus oli tema pärast wanal paganal. Kana aega waewas jta selle arwamisega pead, kudas firikut ära wõiks häwitada. See töö ei oleks tema käes sugugi raske olnud, kui ta firiku juurde oleks julgenud minna. Wiimaks lootis ta ometi hea nõuu leidnud olewat, kudas kaugelt seda toime saata. Ta wõttis Pärnu enesele mehise lingu, otsis tubli kiwi, kellega kergel kombel Olewiste torni arwas puruks wijata wõiwat, pani lingu peale ja wõttis siis joont. Kui ta aga parajalt linguga wiristas, katkes määratuma kiwi raskeuse pärast lingu pael. Sellegi pärast lendas kiwi enam kui poole maad edasi, kunni wiimaks Ruila mõisa põllule Pärnu-Tallinna tee äärde maha sattus. Seal puhkab lingukiwi praegugi weel.

Pühalepa firik.

Enne ristiusu toomist meie maale oli Hiio maal suur hiie lepi, kus rahwas jumalatele ohwerdasiwad ja pühi pidasiwad. Ristiusu wäljalautamise ajal raiuti terve lepi maha. Üksnes üks põline, ilus

lepp jäeti järele. Hiidlased tahtsiwad selle lepa lähedale oma uue kiriku ehitada, aga ristiusu toojad oliwad fangeste selle wasta. Tüli tõusis. Ei tahtnud ühed ega teised järele anda. Wist oleks waenuwikat wälkuma hakanud, kui mitte üks Hiidlane head nõuu ei oleks annud, kellega ristiusu toojadki rahul oliwad. Tema käsks laks härja wanfri ette panna, ehituse puud wanfri peale laduda ja siis hädgi oma tahtmise järele edasi minna lasta. Kuhu härjad seisma jääda, sinna pidada kirik ehitatama.

Mees ajas enne oma härjad hiie lepa juurde, kus lopsakas rohi kaswis, lasks seal tüki aega süüa ja wiis siis wanfri juurde. Nii pea kui härjad wanfri ees oliwad ja oma tahtmist mööda minna wõisiwad, ruttasiwad nad hiie juurde murule, jäiwad seal seisma ja hakkasiwad sööma. Nüüd ei aidanud ristiusu toojate wastapanemine midagi; nad pidiwad kofkulleppimise järele sellega rahul olema, et kirik hiie lepa juurde ehitati. Kui kirik walmis oli, nimetas rahwas kiriku lepa järele, mida pühaks peeti, „Pühalepa“ kirikuks.

Uus firif oli wanal paganal offats filmas. Ta wöttis nõuufs firifut kiwidega puruks wisata. Ühel ööjel läks ta Suna-
 augu mäele, wöttis faks juurt kiwi kaasa
 ja wiskas. Päewa oli ta hoolega tähele
 pannud, kus firif seisis. Sellepärast lootis
 ta kindlaste, et ta märki oskab ja faks kiwi
 küllalt aitawad. Pimedas ei näinud ta
 firifut; ta wiskas wähä wiltu. Esimene
 kiwi langes üsna firifu lähedale maha,
 teine natuke kaugemale. Et mürinat kuulda
 ei olnud, kargas ta hobuse selga ja sõitis
 waatama, kudas lugu firifuga on. Suba
 jõudis ta üsna firifu juurde, kui kuff
 korraga laulis. Wihaga pööris wana
 pagan ümber ja sõitis koju tagasi. Hobuse
 jäljed on aga praegugi selle koha peal
 nähtawal, kus kufe laul wana poisi kõr-
 wu kostis.

Püharisti firif.

Wiljandi Wastjemõisas oli korra
 pime mõisnik. Ühel päewal sõitis ta oma
 kutsjariga metsas teed mööda edasi. Korraga
 näeb kutsjar tee ääres imeilusa kuldristi.
 Ta ei tea, mis loost peab arwama ja
 räägib seda herrale. Waewalt kuulab herra

lugu, kui ta kutsari südamest palub, et kutsar ta risti juurde tallutaks. Kutsar täidab herra soowimist. Risti juurde jõudes puutub mõisnik risti külge. Nii pea kui see sündinud, lähawad ta silmad lahti ja ta näeb niisama nagu muud inimesed. Tänu tunnistuseks laskis mõisnik warsti selle järele sinna koha peale, kus ta kuldristi näinud ja risti läbi nägijaks saanud, kena kiriku ehitada, mida risti nägemise pärast Püharisti kirikuks nimetati.

Kui hiljemal ajal meie maale sõjad tuliwad, häwitasiwad waenlased Püharisti kiriku ära. Üksnes müürid jäiwad weel seisma. Kirikut ei ehitatud enam ülesse: talurahwal ei olnud jõudu ja mõisnikud ei annud abi. Nii jäi kirik waremetesse. Kõige mõõda kaswis kiriku müüride peale suur puu. Rahwas pidas puud pühaks, lootis temalt abi ja wiis temale mitmesugusid ohwrid. Seda ei sallinud sakslad: kõwa käsi anti wälja, et puu pidi maha raiutama. Kirik seisis kolme walla rajade peal; kolme walla rahwas aeti kofku kasku täitma. Kõige üheski ei julgenud kätt püha puu külge pista. Kui kuri mõisnik, kes rahwast nii palju kofku ajanud, seda

nägi, sai ta ütlemata wihaseks, tõmmas firwe peusse ja raius puu maha. Nii pea kui see oli sündinud, jäi mõisnik pimedaks ja pidi teisi ennast koju wiia lasema.

Risti kirik.

Kui Risti kirikut hakati ehitama, ei tahtnud teda mitte praegusele paigale ehitada, waid koguni teisale ühe kõrtsi juurde. Suba oli tükk tööd tehtud, kui sarwiline sest teadust sai. Sedamaid ruttas ta kiriku ehitajate juurde. Päewa ei wõinud ta midagi teha, aga nii pea kui õö kätte jõudis, lautas ta ära, mis päewa oli ehitatud. Sellegi poolest ei jäetud ehitust järele. See wihas-
tas wana paganat weel rohkem. Ta lautas nüüd müürid maani ära ja kiskus alusegi weel maa seest välja.

Ehitajatel oli hea nõuu kallis. Nad saiwad selgeste aru, et selle koha peale wõimalik ei olnud kirikut ehitada, aga kuhu siis, seda ei teadnud keegi. Wiimaks andis üks tark head õpetust. Sellamal öösel, kui sarwiline kiriku põhjani ära purustas, oli ühel lehmäl kaks lumiwalget wasikat olnud. Tark käs kis need wasikad suureks

kasjuda lasta, siis wanfri ette rakendada, risti wanfri peale panna ja selle peale wafilaid oma teed minna. Kuhu nad seisma jääda, sinna tulla uus kirik ehitada. Risti käs kis ta sinna püsti panna; siis ei olla enam karta, et keegi ehitust tulla rikkuma. Kiriku ehitajad tegiwad nii, nagu tark õpetas. Selle koha peale, kus wafilad seisma jäiwad, lõiwad nad risti püsti ja hakkasiwad uueste tööle. Sarwiline kartis risti ja ei julgenud enam kirikut lautada. Snnega sai kirik walmis ja nimetati kaitsewa risti auuks ja mälestuseks Risti kirikuks.

Kullama kirik.

Kaks meest läksiwad metsa puid raiuma. Ümber waadates, kus tööle hakata, näeb teine mees korraga mitu ussi. Ta wõtab tubli wemla kätte ja lööb paar ussi maha; teised aga põgenewad ära. Mees kutsub teise mehe ligi ja ruttab neid taga ajama. Korraga filmab ta aga suureks ehmatuseks päratuma ussi hunniku enese ees. Ta usside keskel seisab õige jäme uss püsti, kuldkroon peas. Suure hirmuga panewad mehed

Korra läksiwad ometi seitse wenda nii kirikusse, et ükski ei teadnud, et teine seal oli. Waewalt oliwad wennad kirikus, kui kirik wauma hakkas. Hirmuga jooksis rahwas kirikust wälja. Kõik peasiwad õnnega wälja; ükski seitse wenda, kelle pärast kirik ära pidi wauma, jäiwad sisse. Kirik waus nii sügawasse, et mitte torni otsagi wälja ei paistnud.

Kes uue aasta kestkööl endise kiriku lähedal kõnnib, kuuleb korraga imelikku, südant sulatawat healt, mis igaüht enese lähedale meelitab ja helistamist kuulama paneb. Kuulaja ei raatsi sellest taewaliseist healest enne lahkuda kui kellad, mis maa all weel helisewad, wiimaks jälle waiki jääwad.

Kiriku enese kohal ei ole praegu muud midagi näha kui aga hallika sarnane paik.

Tõhwi kirik.

Kes Tõhwi kirikut ja seda kohta on näinud, kuhu kirik ehitatud, peab küll pea- aegu arwama, et seal endisel ajal mõni loss olnud. Otsegu lossidel muißsel ajal sügawad kraawid ümber oliwad, kelle jälgi

osalt praegugi võib näha, nii on Tõhwigi kiriku ümber nüüdsel ajalgi veel wanad kraawid. Tõhwi kiriku ehituse kui ka tema kraawide üle kõneleb rahwa suu järgmisel wiisil:

Muistsel ajal elaswad praeguses Tõhwi kihelkonnas kaks wenda, kes suurt sugu ja wäga rikkad oliwad. Wanemal wennal tõusis nõuu enesele uhket lossi ehitada. Et tall enesel aga mitmesugused sõjad ja wõitlemised ees oliwad, palus ta nooremat, et see ehituse enese peale wõtaks. Noorem wend täitis palwet ja hakkas selle koha peale lossi ehitama, kus praegu Tõhwi kirik seisab. Suba oli ehitus kaunis kaugel, kui wanem wend sõjast tagasi tuli. Ehk küll noorem wend nii hästi oli ehitanud kui iganes wõimalik, ei olnud wanem sellega ometi mitte rahul. Nende wahel tõusis tüli. Kumbki ei tahtnud järele anda. Wiha tujus kargas wanem wend noorema kallale ja lõi ta surnuks.

Waewalt oli kuritegu sündinud, kui wenna surmajat ränk walu ja kange kahetsemine hakkas waewama. Aga see aidanud enam midagi; wend oli ja jäi surnuks. Et oma rasket weresüüd wähendada, wõttis ta nõuiks mõnda suuremat Sumala meele-

päralist tegu teha. Ta las kis pool walmis saanud los si maani maha kiskuda ja toreda firiku sinna asemele ehitada. Kraawisid aga, mis los si tarwis oli kaewetud, ei aetud mitte umbe, mis pära st siis firikulegi wäljas pidi los si nägu jäi.

Zafi kontori asutus.

Suure kattu ajal suri nii palju inimesi, et Lääne maale Hanila ja Karuse kihelkonda kumbagis se aga üks mees järele jäi; esimene Karuse kihelkonda Mihatu walda Kamsa peres se ja teine Hanila kihelkonda Wirtsu walda Kelle peres se. Katku kadumise järele hakkas Kelle mees suurt rikkust koguma. Et majad inimestest igal pool tühjad olivad, käis ta kõik talud läbi ja wöttis kaasa, mida kaasa sündis wotta. Pärijat järele jäänud warandusel ju ei olnud. Nii korjates sai ta pea paari waka täit kulda kofku. Hõbedat selle wasta kogus ta terve tündri täie; wäike wöttis ta mõne korra küll ka kaasa, aga pidas nii halwaks, et teda müütmise wäärt ei arwanud olemat.

Nii palju rikkust kui mees nüüd ka kofku pannud, ei olnud ta selle juures

ometi mitte õnnelik. Tema oli üksi ja tundis igawust. Temal puudus lahke abi-kaasa, kes temale jeltstiks oleks olnud. Aga kust seda wõtta. Katt oli kõik hauda kannud; ligidal ega kaugel ei puutunud mehele inimese hingegi silma. Wiimaks wõttis mees nõuaks Saare maale waatama minna, kas seal ehk õnn teda ei awitaks. Ilma pikema mõtlemiseta istus ta wenesse, wõttis aerud kätte ja hakkas üle wäina Muhu maa poole sõudma. Siit lootis ta wististe leidwat, mida ta nii südamest ihaldas.

Risti ja rästi rändas mees Muhu maa läbi, aga kusagil ei näinud ta inimese hinge. Katt oli siin niisama kõik maha murdnud nagu suurel maalgi. Üksnes järele jäänud loomad wahtiswad talle siit ja sealt wasta ja paniwad imeks, et hulga aja pärast inimest nägiwad.

Muhu maalt pööris mees sammud Saare maa poole. Aga siingi ei olnud mehel paremat õnne. Ehk ta küll saare põigiti ja pikuti läbi kõndis, silmas tema siiski kõigis paigus surma laastawat tööd; hana waikus walitses igal pool.

Nüüd läks mehe meel koguni kurwaks. Eugu näitas, nagu oleks tema aina üksi

maailma järele jäänud. Niisugune üksik elu ei maksnud tema meelest aga midagi. Ta arwas paremaks jorra kui nõnda üksikult elada. Enne kui ta aga viete jurma peale hakkas mõtlema, tahtis ta veel wiimast katset teha ja Hiio maale vaatama minna.

Naske südamega sõudis ta üle Sõela väina. Ei tall olnud enam palju lootust üle jäänud. Ta tõeste rändas ta siingi kaks päewa ilma asjata ühest paigast teisi. Kuid kolmandamal päeval sai talle korraga ootmata rõõm osaks. Rõige kirku lähedale jõudes nägi ta wiimaks inimese ja see oli — nägus neiu, kes karja kurwa meelega hoidis. Kohkeste rõõmustasiwad endid mõlemad, sest üks kui teine oli juba arwanud, et ta ainuke inime ne maailmas.

Enne veel kui ise aru saiwad, oliwad mõlemad suureks sõbraks saanud, istusiwad lootsi kusse ja sõudsiwad mehe koju Wirtsu randa. Mees wõttis tüdrukü eneselenaejeks ja hakkas tema abiga talu tallitama, Mega mööda sündis neile seitse poega. Kui need mehe päewade sisse astusiwad, asutas neist igamees wanemate warandusega enesele uue koha. Nii sündisiwad Wirtsu Kelle küla kuus talu kohta.

Kõige nooremal pojäl Saagupil ei olnud aga hinu põllumeheks hakata. Ta laskis isa enesele oma jau pärandust kätte anda ja läks siis Pärnusse, kus ta kauplemist alustas. Et tall kauplemises rohkesti õnne ja osavust oli, käis tema käsi väga hästi, nii et ta wiimaks koguni kauba kontori asutas. Wennad aitasiwad teda oma waraga, mida nad kõik tema kätte usaldasiwad. Ometi ei tahtnud nad kellegille oma wara suurust teada anda; sellepärast ei lasknud nad oma raha mitte üles kirjutada, waid tegiwad maha, et see kõik jäädawalt wenna kätte pidi jääma, neile aga see eest nii palju kaupa wenna kontorist antama kui nad iganes tarwitasiwad. Uuele kontorile andis rahwas aega mööda „Saki“ nime, sest et asutaja iga korra, kui pea see otjas, ühe jala pealt teise peale hüppas ja ise seal juures öiskas: „Sissa Sak! Sissa Sak!“

Kiriku kell.

Wigalasse oli kena kirik ehitatud, aga ometi puudus kiriku kenaduseks midagi weel ja see oli kiriku kell. Kogudus, kes oma

kulu peal kiriku üles ehitanud, tahtis wiimast ohwritki weel anda ja kirikule ka kena kella muretseda. Kõik nende warandus oli aga kiriku ehitamisega ära kulunud. Sellegi pärast leidsiwad nad nõuu. Neitsid wõtsiwad hõbesõled kaelast, noored mehed hõbesõrmused sõrmest, eided ja taadid wõtsiwad preesid rinnast ja andsiwad kõik kiriku kella heaks. Sell wiisil oli lühikese ajaga kella jaoks warandust küllalt koos. See wiidi meistri kätte, kes siis kirikule suure kella peaaegu puhtast hõbedast walas. Kellal oli nii mahu, armas ja kaunis hea kui kellegil muul kellal ligidal ega kaugel; kes ta heli iganes kuulis, ei see wõinud wasta panna, waid pidi kirikusse minema. Kogudus oli uhke oma kauni kella peale.

Sõda tõusis ja waenuwanter hakkas weerema. Hirmuga kuulis kogudus, kudas waenlased ümberkaudu kirikuid põletasiwad ja riisusiwad. Suurt muret tegi kogudusele kell, mida nad millgi kombel waenlastele ei tahtnud anda. Kui waenlased ligidale jõudsiwad, wõeti kallis kell tornist maha. Kaugemale ei olnud enam wõimalik kella wiia, sest et waenlased igal pool waritsesiwad; ei jäänud muud abi üle kui kella

kiriku juurde jõkke lasta. Nuttes anti kell
jõe wee hooleks.

Pea tulivad waenlased ja riisusivad
kiriku ära. Nii wäga kui nad kuulust kella
ka taga otsisivad, ei leidnud nad teda ometi
mitte. Kogudus ei pannud kiriku riisumiseft
juuremat tähelegi, sest et oma kalli kella
waenlaste eest warjul teadsivad olewat.
Kui aga pärast sõja lõpetust kella jõest
wälja mindi tooma, ei leitud teda enam,
nii wäga kui teda otsiti. Laupäewa õhtutel
wõis ta armast heli küll jõe põhjast kuulda,
aga silma ei puutunud ta kellegil enam.
Mõni mees käis hiljemal ajalgi mitu korda
weel otsiteel, aga kell oli ja jäi kadunuks.

Tähendus. Sarnasid juttusid kiriku
kellade warjule heitmisest wette kuulufse wäga
mitmest kohast.

Taani-päew.

Misjuguise noore inimese süda ei lähaks
rõõmsaks, kui Taani päew käes? Kes oleks,
keda kaunid jaanituled ei rõõmustaks? Ta
kui noored inimesed kooris weel jaanitule
ääres nelja healega laulusid laulawad ning
lõbusaste aega wiidawad, saawad wanemadki

ſeda kuuldes ja nähes otſegu nooreks ja peawad pool tahtmata nende aegade peale mõtlema, kus nad iſe niifama jaanitule ümber endid rõõmustaſiwad. Paraku ei ole aga niifugune lõbus jaanitule pidamine igal pool wiisiks. Soowida oleks ometi, et kõik rumalad tembud ſell õhtul maha jäetakſe, kus neid weel tehakſe, ja kauni lauluga ning mänguga ſena jaanitule ümber ſeda õhtut pühitſetakſe. Kudas rahwas jutustaſ, on jaanitule tegemisel oma põhi. Ta olla tähtſa juhtumise mälestus ja niifugult mälestuſt peab alal hoidma.

Muiſtſel ajal nägi üks noor Geſti rahwa wanem korra ühe ſena Rootſi kuninga tütre, ſeda ta niifohe armastama hakkas. Dõl ega päewal ei ſaanud ta enam rahu; ifka mõtles ta näguſa neiu peale. Oma ſulaste läbi ſai ta wiimaks kuulda, et temagi neiul wäga meele järele olla ja neiu teda armastada. Nüüd oli ta nõuu peetud; ſedamaid tahtis ta kuninga tütrele Rootſi maale koſja minna. Noormees oli aga wägewa tuuletarga tuuſlari oma waenlaſeks teinud. See arwas nüüd paraja aja olewat, kus noort maawalitſijat hukatuſeſſe wõis ſaata. Waewalt oli noor wanem oma laewadega merele purjutanud,

fui tuuslar kõik tormid ja tuuled kosi-lase
wasta wälja saatis. Aga noore mehe lae-
wad olivad tugewast tamme puust ja karraga
tubliste üle löödud, nii et tuul ega torm
neile midagi wiga ei jõudnud teha. Suba
oli noormees õnnega Rootsi randa jõudmas,
fui tuuslar wiimase jõuu kofku wõttis.
Mis ta enne ilma asjata katjunud, läks
nüüd täide. Enne weel fui laewamehed
õiete tähele wõisivad panna, tõusis äkiste
hirmus tuule hoog ja wiis wanema laewa
Rootsi randa kaljude otja. Noormees peasis
ometi upumise surmast ja peasis ühe tühja
kalju otja. Waewalt oli ta seal, fui ta
pea suure lootliku mitme mehega enese poole
nägi jõudwat. Noormees ei aimanud sugugi,
et need tuuslari sulased olivad, kes teda
hukatusesse tahtsiwad saata. Nõõmuga astus
ta lootlikusse, fui mehed teda kutsusivad
ja maale wiia lubasiwad. Nad wiisivad
peiu küll maale, aga mitte Rootsi maale,
waid kauge tühja saare peale, kus ini-
mese hinge ei elanud. Seal lasksiwad
nad noore mehe lootlikust wälja ja purju-
tasiwad ise ära.

Wiis aastat elas noormees ainuüksi
kaugel tühjal saarel ja ootas ärapeasemise
tundi. See tuli, aga koguni niisugusest

küljest, kust ta seda sugugi ei teadnud mõelda. Rootsi kuninga tütar oli kuulda saanud, et meie maa noor valitseja temale kosja tulnud, aga tee peal waenlaste kätte wangi sattunud ja tühjale saarele wiidud. Sedamaid wõttis julge ja agar tütarlaps nõuukš peigu peastma minna. Tarkade abiga laskis ta enesele Rootsi rannas hõbedase laewa ehitada ja sellele niisugust wäge sisse panna, et ühegi nõiaga ega tuuletallaja wõimus sellele laewale wiga ei wõinud taha. Selle tugewa laewa peale läks kuninga tütar ise, wõttis mitu laewa täit seltsilisi kaasa ja ruttas teele. Küll katsus tuuslar weel kuninga tütre laewa kallal oma jõudu, aga tema asi ei aidanud enam midagi. Kuninga tütre hõbedase laewa sisse pandud jõud käis tuuslari jõuust üle. Snnega jõudis kuninga tütar tühjale saarele, kust ta kallima eest leidis ja ära peastis. Mõlemad läksiwad nüüd hõbedase laewa peale, lastsiwad purjud ülesse tõmmata ja noormees ruttas oma kallima waraga koju poole. Tuuslar sai oma nõrkusest aru ja ei läinudki neid enam tülitama. Tasase tuulega lendas hõbedane laew waikist merepinda mööda edasi ja tõi õnneliku paari ütle mata küireste meie maa randa. Et neil edaspidi

iialgi enam tuuslari tighedust ega wõimust
farta ega tunda ei oleks, lastsiwad nad siin
hõbedase laewa ära lautada ja pistsiwad
teised puust laewad põlema. Siin noore
mehe isamaal elasiwad nad õnnelikka päwi
kunni eluotsani, ilma et ükski waenlane
neile enam tüli oleks tulndu tegema Rah-
wale sai noorik peagi niisama armsaks
kui peig, keda nad tihti kate peal oliwad
kannud. Selle tähtsa juhtumise mäles-
tuseks, et neile nende kallis walitseja jälle
tagasi tulnud ja kauni ja lahke abikaasa
kaasa toonud, wõtsiwad nad nõuiks
seda päewa iga aasta pidulikult pühitseda.
Et neil lugu hästi filma ees seisaks, walmis-
tasiwad nad suured tõrwawaadid, paniwad
postide otsa ja süütasiwad põlema. See
pidi laewade põletamist tähendama. Ta-
gasitulek ja laewade põletamine olla just
Taani päewal sündinud. Selle mälestuse
alalhoidmisest ja iga-aastasest pühitsemisest
olla meile siis meie Taani päew tulnud.

Maalinn.

Muistsel ajal, kui rahwal weel paremad
ja õnnelikumal ajal oliwad, nii kõnelewad

wanad inimesed, oli Lääne maal kõwa ja tugew linn, mida Maalinnaks hüüti. Siin elas rahwa oma joost wanem ja walitses armastusega rahwast. Maalinna ümber ligi ja kaugel oli väga hea maa. Suured külad ja tublid talud paistisid waatajale igalt poolt silma. Ja agarate wanemate walitsuse all kaswis Maalinn aega mööda ifka kangemaks ja wägewamaks. Kõik see tegi waenlasi kadedaks. Nad hakkasid katsuma, et millgi kombel Maalinna oma kätte saaksid.

Sõda tõusis. Kõik olid Maalinna mehed tugewad ja osawad, aga siiski wõideti nad wiimaks ära. Nad olid siia maale harjunud wastastega alati auusal wiisil wõitlema ja auusal wiisil wõideldes olid nad ifka teistest üle olnud. Selle korra ei tulnud waenlased nendega ometi mitte auusal wiisil tapluse tallermaale, waid nagu hundid lamma naha sees. Keegi ei teadnud waenlasi karta. Ilma teadmata tungisid wastased Maalinna wäe kallale ja wõitsid ta kergel kombel ära. Vigidal ja kaugel löid nad Maalinna ümberkaudu inimesed maha. Üksnes linn ise ei olnud weel waenlaste käes. Aga kaua aega ei wõinud enam minna, kus seegi waenlaste omaks sai.

Kõik wastapanedad oliwad kavalate waenlaste käe läbi surma leidnud.. Maa wanem ja linna walitseja oli ainuke, kes weel elus. Sūdame waluga ja filmapijaratega waatas tema maa haledat lugu. Suba tungiswad wastased linnagi kallale, mis wastapanedate puuduse pärast küll peagi wist wõeraste omaks sai. Meele ärashetmisega tõstis wanem käed taewa poole ja hüüdis: „Kui see peab olema, et waenlased wõitu peawad saama, siis ärgu olgu neil mingi-jugust kasu sest maast. Ärgu mingi korda, et nad iialgi oma wõidu üle wõiksiwad hoobelda!“

Waewalt oli ta oma palwe lõpetanud, kui seda juba täideti. Korraga hakkas maa wauma, ja kadus pea ära. Maa asemele astus wesi. Linn kadus ja linna wallide taga linnaga ühes ka suur osa waenlasi. Ja mitte üksnes linn, waid ka kõik ümberkaudused kohad. Kus enne kaunid külad ja ja toekad talud, nägusad nurmed ja wagusad wainud seisiwad, sinna astus nüüd wesi, sinna sündis nüüd sügaw järw, kelle peal laewadki purjutasiwad. *) Hiljem kadus

*) Paari kümme-kolme aasta eest on Wõhmaas soo äärest muistne soola laew kõige soolaga leitud.

wesi ikka rohkem ja järwest jäi soo järele. — Maalinn ise aga ei olnud mitte nii sügawaske waunud kui ümberkaudused kohad. Soo wesi ja muda, pahn ja puhn sünnitas tema koha peale hiljem wäikse saare. Mõõda asusiwad inimesed soo saare peale elama ja ehitasiwad sinna paar peret. Endise Maalinna nime järele hüütakse neid peresid seal praegugi weel Maalinna peredeks. Mjaloo murija aga leiab siin selle koha, kus muiste kõwa Gesti kants Soontagana on seisnud, kelle ärarahwitamist rahwa juu soo sündimisega on ühendanud ja sest ülemal kõneldud jutu teinud.

Raha laegas.

Raske sõda oli alganud. Igal pool rüüstati maad ja tapeti rahwast. Hiigi maa ei pidanud sest nuhtlusest puutuma jääma. Waenlased tungisiwad sinnagi ja hakkasiwad seal sedasama tegema, mis nad juurel maal teinud. Nad löiwad inimesed maha ja riisusiwad wara ära. Hirm ja kartus oli kõigis paigus otsata juur. Kärkla mehed ei tahtnud ometi oma elu ega rahawarandust waenlastele anda. Nad tegiwad

suure laeka, lastsiwad sepa tubliste ära rautada, paniwad kõik oma kulla ja hõbeda sinna sisse ja lastsiwad siis ojasse wana silla lähedale. Ise aga põgenesiwad nemad metsadesse. Waenlased nuusisiwad ometi metsadki läbi, kus mitmed põgenejad nende käe läbi surma leidsiwad. Teised peasiwad küll waenlaste käest hingega ära, aga kui warsti pärast sõda kange kätt hakkas möllama, kustutati nendegi eluküünal. Kedaagi ei olnud neist enam hinges, kes rahalaeka ojasse lastnud. Ja teistele kellelegi ei olnud nad laeka lastmise lugu ka mitte rääkinud. Nüüd lagunes küll laiale, et suur raha laegas maha olla maetud, aga kuhu, seda ei teadnud keegi ütelda.

Kaua aega oli sest saadik mööda läinud ja rahalaeka lugu rahwa juus peaaegu unustatud. Kui ühel õhtul üks mees hilja weel kõrtsi tahtis minna ja oja äärde jõudis, nägi ta korraka wäikse tulufese oja ääres mõni toll maapinnast õhu sees põlewat. Sedamaid tuli temal rahalaeka lugu meelde ja ta tahtis kohe waatama minna. Ta wõttis piibu juust ära, pani enese kõrwa kiwi peale ja sammus siis kikiwarwul tulufese lähemale. Üksna lähedale jõudes kadus tulufe korraka ära ja mees ei leidnud temast

mingisugust märki, nii palju kui ta ka
otfis. Paha meelega pööris ta ümber.
Kiwi pealt piipu võtma minnes ootas teda
uus pahandus piipki oli kadunud.
Terasemalt tähele pannes nägi mees ometi
piibu asemel raha olevat. Ta waatas ümber,
aga ei näinud kedagi, võttis raha, pistis
tasku ja ruttas siis kõrtsi poole, kus ta
sell õhtul enesele saadud raha eest õige sooja
pea tegi. Teisel õhtul jälle kõrtsi poole
kõmpides läks ta nalja pärast kiwi vaatama,
kus eile piip kadunud, ja ennä imet: jällegi
oli raha kiwi peal, mis mees niisama kõrtsis
ära tarvitas kui esimesel õhtul. Nii sage-
daste kui nüüd edaspidi mees kiwi juures
käis, iga korra leidis ta raha. Kõik tutta-
wad panivad wiimaks imeks, kuidas mehel
alati nii palju raha oli ja nõudsiwad tema
käest seletust. Silma salgamata jutustas ta
ta neile oma juhtumist. „Eoll inimene,“
ütlesiwad teised; „eks sa aru saa, et seal
katkuaegsete meeste rahalaegas on. Seda
peab sealt wälja toodama. Läki ruttu targa
juurde nõuu küsima!“

Mees pani hea wiinapudeli tasku ja
sammus siis ilma aja wiitmata targa poole.
Meelehea peastis targa keelepaelad lahti.
Kui mees oma leiu loo põhjani ära oli

seletanud, ütles tark: „Rahalaeka kättesaamiseks ei ole muud tarwis kui kolm neljapäewa õhtut selle koha peale minna, kus ja tuld näinud ja seal iga korra kufke ära tappa. Näed siis, mis näed, aga ära lausu selle üle sõnagi. Küll siis rahalaegas sinu on.“ Mees tänas hea nõuu eest ja läks siis seda täitma. Esimesel neljapäewa õhtul tappis ta kufke ära, aga ei näinud midagi. Niisama teisel neljapäewa õhtulgi. Kolmandamal neljapäewa õhtul wõttis ta mitu seltsimeest ligi ja tappis kolmandama kufke. Waewalt oli see süündinud, kui äriste suur rahalaegas wjas wee peale tõusis. Silmapilk saatis mees seltsimehi kõisi, kängisid ja oowasid tooma. Nii pea kui seltsimehed tagasi oliwad, hakati tööle. Rahalaegas oli otsata raske, nii et mehed kõigest jõust pidiwad wedama. Suure waewa järele saadi rahalaegas wiimaks ometi juba üena äärde. Üks mees tõstis pead, waatas silla poole ja nägi sealt pisukese poisit sea seljas sõites tulewat. Tema imestlemine oli nii suur, et ta ilma tahtmata pidi hüüdma: „Waadake ometi, mis mees sealt tuleb!“ Nii pea aga kui sõna ta suust oli libisenud, kadus siga poisiga, kõied ja kängid läksiwad katki, rahalaegas wajus tagasi ja kadus nagu tina

tuhka. Küll katsusiwad mehed pärast weel mitu korda neljapäewa õhtuti kuffesid tappa, aga rahalaegast ei tulnud enam nähtawale.

Raha leid.

Üks Rootslane, nimega Torsten Grön, ei olnud koduse eluga rahul, waid tahtis wõeraid maid ja wõerast rahwast näha saada. Kingissepä ameti oli ta kätte õppinud ja nii ei kartnud ta enesele leiba puudust tulewat. Oma rändamisel jõudis ta wiimaks Peedo maale, kus ta ühe meistri juure kauemaks ajaks tööle jäi.

Ühel pühapäewal oli ta kõige pärast lõunese päewa kõrtis sõpradega rõõmust elu elanud. Kui ta wiimaks koju hakkas minema, nägi ta liiwa mäest mööda sammudes natuke maad enesest eemal tule liiwa peal põlewat. Kingissepp astus lähemale ja hakkas seal kohas kaewama, kus tuli põles. Pea puutus temale raudkast silma. Lahti tehes leidis ta kasti kanna, mis sulda täis oli. Mees pistis tasku, mis mahtus ja wõttis kaasa, mis wõtta jõudis; mis ei jõudnud, jättis ta kastiga ja kannuga sinna ja ruttas siis koju poole.

Teisel hommikul kuulus kingissepp meistriks, et ta enam tema juures tööd ei taha teha, waid edasi tahab rännata. Teele minnes jõudis ta wiimaks Rõngu, kus ta Rõngu herrale kingissepaks jäi. Kui ta seal ühel päewal üksi tuas istus, kuulis ta korraga lossis waljuste sarwe puhutawat. Kedagi ei olnud õue peal näha. Imeks pannes läks ta wälja waatama. Aga siin ei silmanud tema rohkem kui tuas. Tuppä tagasi minnes kuulis ta teist korda sarwe puhutawat. Uueste waatas ta wälja, aga ei midagi.

Mees ei teadnud, mis loost arwata. Ta wõttis palweraamatu kätte, luges õhtupalwe ära ja heitis magama. Täi aega oli ta juba maganud, kui ta korraga üles ärkas. Lossis kuulis ta nii suurt kolinat ja mürinat, nagu langeks terve maja maha. Silmi lahti lüües nägi ta tuas hulga põlewaid küünlaid ja kaks naesterahwast oma woodi ees seiswat, kellest üks punases, teine rohelistes riides oli. Need pakkusiwad temale kätt ja kutsusiwad suurde saali tantsima. Kingissepp oli weel pool-unine; tema pidas neid mõisatüdrukuteks ja ütles neile: „Minge põrgu, plikad, kas nüüd kellegi tantsi aeg on“.

Maesterahwad pöörsiwad ümber ja wastasiwad: „Mõttele selle raha peale, mis ja liiwa mäest said!“ Selle peale läksiwad nad saali ja löiwad ukse selja taga nii waljuste finni, et kõik maja wäriſes, mis peale küünlad kõik korraga ära kustusiwad. Mees aga pööris ennast teise külje peale ja magas edasi. Hommiku üles ärgates leidis ta pea ja ülemise poole keha saalis, jalad aga oma tuas olewat. Kõik keha walutas hirmsaste ja paistetas ülesse. Särgi all ihu peal oli kaks kää märki, kus kõik sõrme asemed näha oliwad.

Suure walu käes elas ta weel poole aastat, ilma et kää asemed ta ihu pealt oleksiwad kadunud. Pisut aega enne surma kutsus ta kirikuõpetaja enese juurde ja lubas kõik oma raha ja waranduse kirikule. Selle eest pidi kirikule suur kell walatama. Kui aga pärast surma raha mindi ära tooma, leiti kätt tühi olewat, ehk küll üks kõwaste lufus oli. Kuri waim, kes talle raha annud, oli selle tema käest jälle ära wiinud. Mees ise maeti Rõngu kirikusse kantsli alla maha.

Lihula rahategijad.

Kes Lihulasse sõidab, näeb eemalt kaugele juba lossi varemid nagu suurt koera seiswat. Koera kaju olla lossil, räägib rahvas, sellepärast, et seal lossis enne põrgu koer asus. Sõja ajal hävitati loss ära, aga wägewa koera wõimu peale jäi ometi üks jagu müüri koera näul seisma. Lossi varemetes asus koer edasi nagu enne. Snimestest ei julgenud keegi õhtu ega ööse lossi ligi minna; seal kuuldi pimedal ajal alati müüriinat ja kolinat.

Üks noor mõisnik, kes lossi lugu kuulis, wõttis nõuüks waatama minna, mis seal, ööse tehakse. Küll keelasiwad teda teised, aga ta ei pannud sest midagi tähele. Ta naeris nende kartuse üle ja sammus julgeste lossi poole. Korraga astus talle aga pikk mustas riides mees tee peale ette ja tähendas, mõisnik pidada tagasi minema. See ei hoolinud musta mehe keelust ühtigi, waid kõndis agaraste oma teed. Korraga kadus maa mehe jalgade alt ja ta langes alla sügawusse. Alla sattudes ja filmi lahti lüües nägi ta ennast õlgedel peal olevat. Tema seisus suurel saalis, kell mitu usti oli.

Wali mürin ja kárin kostis ta kõrwu. Hoolšamine waadates filmas ta, et üks üks pauksil seisis ja et teises tuas palju töömehi tööd tegiwad. Ta sammus ilma hirmuta ukse juurde ja astus teisi tuppa. Siin seisiwad püüratunud kulla ja hõbeda hunnikud, kellest mehed tükkide kaupamõtsiwad, alafile paniwad ja siis rahaks tagusiwad. Tüestledes pani mees rahategijate tööd tähele. Ükste nägi teda aga üks rahategija. „Sina pead jurema!“ hüüdis ta. „Siia maale ei ole keegi inimene meie töötegemist oma filmaga weel näinud.“ — „Tatame ta elusse,“ ütlesiwad teised, „aga selle eest peab ta tõutama, et ta seda mitte wälja ei lohi, mida siin näinud. Muidu toob meie peremees koer tema siia ja paneb siin igaweste raha taguma.“

Mõisnik tõutas wandega, et ta kellelegi ei jutusta, mis ta näinud. Sellega oldi rahul. Ta enne weel kui ta õieti aru sai, kadus kõik ta filmade eest ja ta leidis ennast jälle ülewelt lossi wäremete juurest.

Mõisnik pidas sõna. Kümme aastat läksiwad mööda. Keegi ei olnud kuulnud, mis temale lossi wäremetes juhtunud. Kui ta ühel päewal lugu mõtles, seisis korraga üks must mees tema ees, andis mehise

koti tema kätte ja ütles: „See olgu sulle su sõnapidamise palgaks.“ Kotti lahiti tehes leidis mõisnik koti kulda ja hõbedat täis olemat.

Nüüd algas mehel nagu uus elu. Alati pidas ta pidusid ja käis ise pidudel. Tema oli suure waranduse saanud, kust ta tarvilisel korral võttis, ilma et kahanemist oleks näinud. Kõik panivad imeks, kuidas mees nii rikkaks saanud. Üks ja teine katsus nüüd taga pärida, kust niisugune rikkus mõisniku näppu puutunud. Kui korra mõisniku juures toredat võeraspidu peeti ja uueste rikkuse hallika lugu küsiti, avaldas mõisnik, kelle keelepaelad wiin lahiti peastnud, kõik oma juhtumised võerastele. Waewalt lõpes aga pidu ja lahkusiwad võerad mõisast, kui mõisnik nagu tina tuhka ära kadus. Küll otsiti teda igalt poolt, aga asjata. Wiimaks tuli võerastel meelde, et mõisnik ähwardusest kõnelenud. Et mitmed võerad ära sõites mõisa õue pääl suurt musta koera näinud, arwati, et see muud ei võinud olla kui Pihula lossi koer, kes wäljalobiseja raha taguma wiinud.

Must surm.

Muiste möllas mitu korda must surm meie maal. Kuhu tema iial peasis, seal päris ta oma ohwrid; külad jäiwad tühjaks, peredes suriwad inimesed sagedaste wiimse hingeni ära. Wäga aruldane asi oli, kui inimest nähti.

Korra oli jälle niisugune must surm lahti peasenud. Sgal pool oli ta ohwrid nõudnud; üksi Pabri saar oli temast puutumata jäänud. Saare rahwas lootsiwad juba kindlaste, et edaspidigi meri surma neist eemale hoiab.

Ühel päewal oliwad Pabri saarlased „suurele maale“ läinud. Suba oliwad nad koju tagasi sõudmas, kui korraga ühe musta mehe, suur wikat käes, suure rutuga eneste poole nägiwad tulewat. Nad jäiwad imelikku meest vaatama ja ei sõudnud äärest ära. Nii pea kui must mees nende juurde jõudis, kargas ta sõna lausumata ootifikusse ja tõukas selle äärest ära. Suba eemalt kaugele paistis saarlastele kojutulejate lootsik silma. Smeks pannes waatasiwad nad musta meest, kes tüüri juures liigutamata istus.

Nii pea kui lootsi saarele jõudis, ruttasivad mitmed kojutulejatele vastu kui ka ühel hoobil võerast musta meest vaatama. Aga kõik seisivad lootsi paigal ega annud küsimiste peale mingisugust vastust. Nüüd alles saiwad waatajad aru, et kellegil enam elu sees ei olnud. Sellamal silmapilgul kargas must mees lootsi kütust välja.. Rannal olejad jäiwad nagu soolajammad seisma, külm värin käis ülenende keha, nad langesiwad maha ja oliwadki surnud. Must surm oli suurelt maalt lootsi kütuga kaasa tulnud, lootsi kütus olejate elu võtnud ja astus nüüd Pafri saarele inimesi suretama.

Üksnes mõned rannal olejatest peasisiwad weel põgenema ja kuulutasiwad teistele hirmust sõnumit. Hirm ja ehmatatus täitis kõikide rinda. Enne weel aga kui mitmed oma ehmatusest toibusiwad, oli surm juba seal ja niitis maha, mis ette juhtus. Ükski ei leidnud armu tema ees, kelle peale tema korra waatas. Mõned nägiwad teda, teised mitte. Kes teda nägi, tarretas ehmatuse pärast enne weel kui sõna suust sai.

Ühel õhtul müristas fangeste ja lõi wälku. Üks wanaeit oli ainuüksi sauna

urtsifus ja fedras. Korraga läks tua uks lahti ja wälgu walgusel astus must mees sisse, suur wikat käes. „Nüüd on mu wiimne tund tulnud,“ mõtles wanaeit. Suba tundis ta, kudas weri tarretama hakkas. Wiimast jõudu kofku wõttes hüüdis wanaeit waljuste: „Tere, Sumaleme!”

Must mees kohkus, waatas kõrwa ja ütles: „Saagu sest!” Sedamaid sammus ta uksest wälja ja kadus wanaeide filmist. Wanaeide weri peasis uueste woolama ja ta elu jõud tuli jälle tagasi.

Sue waatama minnes nägi wanaeit musta mehe oma wikatiga lootfikusse astuwat, äärest ära lükkawat ja lootfikut tüürides kaugele merele minewat. Mida kaugele ta jõudis, seda waifsemaks jäi mürisamine. Kui lootfik ju filmist kadus, ei kuulnud enam kõuekest. Sest saadik ei furnud enam keegi. Taewa wiha oli musta surma manitsema tulnud, et ta tööd peaks lõpetama. Wanaeide julget teretust ja Sumala nime nimetamist kuuldes pidi surm inimesi rahule jätma. Sest saadik ei nähtud teda enam kusagil.

Katf.

Sarnast lugu räägitakse ka Noarootsi st. Noarootsis ei ole ometi must surm ehk katf musta, waid halli mehe näul ilmunud, ühes käes tuli, teises kepp, kaenlas raamat ja kolmetopiline kübar peas. See hall mees käinud böseti perest peresse, waadanud raamatust järele, kes tema ohwriks saawad ja tunnistanud siis tulega, kas ta õige inimese külge puudub. Keda tema enesele pärinud, selle külge puutunud ta keppiga.

Ühel pereisal ei ole ühel õhtul katfu ajal und silma tulnud; ta weeretanud ennast ülewel ahju peal ühe külje pealt teise peale, aga tee mis tahad, magama ei jäenud. Korraga kuulnud ta tua ukse kääksuwat. Ta tõstnud pea ülesse, waadanud ja näinud, et hall mees tulega sisse astunud, magajate juurde läinud ja keppiga kõikide külge puutunud, mis peale see, selle külge puudutud, raskestes soigunud. Kätkis maganud wäike lapsuke. Selle juures seisatanud hall mees, sorinud raamatu lehti ja läinud ära, ilma et külge oleks puutunud. Teisel hommikul olnud kõik pererahwas raskestes haiged; üksnes pereisal ja lapsel ei ole

wiga midagi olnud. Enne weel kui kuff järgmisel hommikul laulnud, olnud kõig haiged surnud. Pea selle järele jäänud ka suremine järele.

Wana pagana sepapada.

Pühalepa kiriku lähedal on mere ääres kaunis kõrge kaljumägi, kus mitu koobast sees. Nende koobaste sees pidas wana pagan muistsel ajal sagedaste eluaseta, nimelt ühe sees, kus temal sepapada oli, mispärast siis rahwas seda koobast wanapagana sepapajaks hakkas kutsuma. Ses sepapajas tegi wana pagan päewa tööd, võise aga laskis ta enesele kahetse musta tätku suure musta tõlla ette panna ja läks siis lusti sõitma. Sääraniis hea meelega sõitis ta Suurde-mõisa, kihutas seal mõnda korda ümber mõisa, pööris siis ümber ja sõitis kirikust mööda sepapatta tagasi.

Suuresmõisas oli suur hirm. Inimesed ei julgenud enam magadagi. Sga võise tuli wanapagan suure kāraga ja müraga ja hulga sulastega mõisa õue, kus ta hulga aega oma tükkisid tegi. Et temast lahti peaseda, läksiwad mõisa rahwas kiriku-

herra juurde ja palusiwad teda wanapagana wasta appi. Spetaja wöttis teisel õhtul piibli ja lauluraamatu ühte ja risti teise kätte ning sammus Suurdemõisa. Kui ta seal tüki aega oli oodanud, kuuldi korraga walju müdinat, nii et maa jalgade all üsna wärises. Sa warsti selle peale wurises wanapoisi tõld mõisa õue, kahetja noorskawat tätku ees, kell tuli nina sõrmetest wälja kargas. Sulgeste astus kirikuherra piibliga, lauluraamatuga ja ristiga wana pagana wasta ja hakkas kurja waimu sõnu lugema. Wanapois kirjistas wiha pärast hambaid ja ähwardas, kui teda kirikuherra siit ära ajada, kirikuherrale koju kallale minna. Kirikuherra ei pannud aga ähwardamisest tähelegi. Wanapois pidi wihaga koju poole sõitma.

Paar päewa pärast seda nägi kirikuherra sulane, et wanapois suure tuhinaga kirikust mööda sõitis ja otsekohe kirikumõisa poole kupatas. Ilma aja wiitmata jooksis sulane kirikuherra magamise tuppa, et kirikuherrat unest üles äratada. Suba oli kirikumõisa õue saadana sulasid täis ja wanapaganise kirikumõisa tuppa astunud, kui kirikuherra unest üles ärkas. Suure rutuga pani kirikuherra kiriku kuue selga, wöttis

piibli kätte ja läks wanapoisile wasta. Niisuguse wäe wasta ei wõinud wanapagan panna, waid pidi taganema. Sue tagasi minnes andis ta julastele käsu sepapatta tagasi sõita. Sest ajast saadik ei nähtud teda enam mõisa ega kiriku juurde sõitwat. Omas sepapajas tagus ta nüüd alati ja tegi hirmust kära, nii et mõned wanad naesed, kes mere ääres pesu pesiwad, ära tüdinesiwad. Nad wõtsiwad märjad särgid kätte, otsiwad wanapoisi sepapajas üles ja andsiwad temale nõnda walu, et ta sepi- tamise töögi täieste maha jättis.

Sääreluu.

Kes endisel ajal Wigala Selja kõrtsi poolt õhtuti mõisa poole, ehk mõisa poolt kõrtsi poole läks, kuulis tee ääres männikus haledat soigumist. Õhtu ei julgenud keegi waatama minna, kes tee ääres soigus. Kui mõni mees päewa siina saminus, kust õhtu soigumise heale ta kõrwu kostsiwad, ei olnud seal muud näha kui sääreluu.

Üks julge noormees oli ammu rahwa suust soigumise lugu kuulda saanud. Kui ta ühel õhtul ise mõisast tuli, kostis soigu-

mise heli temagi kõrwu. Noormees wõttis südame rindu ja sammus tee kõrwa männi-
fusse waatama, kes seal soiub. Küll wahtis
ta seal, kust healed tuliwad, igasje külge,
aga ei näinud midagi. Wiimaks puutus
talle sääreluu filma, mis mõlemast otsast
kangeste wahtu wälja ajas. Terasemalt
tähele pannes sai ta aru kätte, et sääre-
luust soigumise healed tuliwadki. Sääre-
luud peusse wõttes kuulis ta korraga healt
ütlewat: „Kanna mind liiwa auksude taha
kalmukünkale, kus mu muud luud on ja
mata mind sinna maha; mina tahan su
waewa auksaste tasuda!”

Noormees wõttis sääreluu, wiis kõrtsi
ette liiwa auksude taha kalmukünkale, kus
sõja ja katku ajal inimesi oli maetud, ja
mattis sinna teiste luude juurde maha.
Kalmuküngast kinni ajades puutus ta labidas
kõlisesa asja külge. Särelu waadates leidis
ta suure raudpoti, tõstis maa seest wälja
ja wiis koju. Kodu potti lahti wõttes
nägi ta selle hõberaha täis olevat.

Kodu-us.

Ühel Doli mehel oli suur must kodu-
us, keda maja irahwas väga kangeste auks-

tasiwad. Tema elas majas ja sai iga korra esimese jau enesele, kui midagi keedeti ehk küpsutati. Perenaene oli tüdrukutele ja julastele kõwa käsu annud, et nemad ussiwastaauupakkitud pidiwad olema ja temale kõik andma, mis see iganes tahtis. Wõerastest ei teadnud keegi, et peres nii-
sugust looma peeti. Kui aga peretütar mehele pandi ja pulmi peeti, nägiwad korraga pulmalised, et suur must uss lihapaja juurde roomas, mitu tükki liha pajast wälja wõttis ja ära söi. Pulmaliste süda oli nii hirmu täis, et nad esiotsa seda lugu kellegile ei julgenud kõneleda. Pea kutsuti neid sööma lauale, aga seal ei läinud neil liha suutäitki alla; ikka mõtlesiwad nad musta ussi peale, kes pajast liha wõtmas käinud. Warsti pärast sööma aega läksiwad paar meest õue hobusid jootma. Kaewu ääres seistes ja kaewust wett wälja wiinates ning künasse kallates puutus neile korraga must uss filma, kes künale hobuste juurde jooma tuli. Mehed ei olnud ometi nii arad nagu naesed, kes pealt waatafiwad, kudas madu liha pajast wälja wõttis. Üks lõi kas piitsaga paar head sõhmu ussile ja teine kallask pange täie wett weel kaela. Üks ise aga kadus selle peale nagu tina tuhka.

Kui hobuse jootjad tuppa läksiwad, oli pereisa suremas haige. Perenaene tuli kiru- des meeste juurde, sõimas neid mõrtsufaks ja ütles: „Kudas tohtisite teie ussi lüüa? Tema on meie peremees. Tema on enne meid siin olnud ja jääb pärast meidki siia. Tema on meie maja õnne tooja. Et teie teda löönud, selle eest pärib tema meie käest ohwrit. Nüüd peab isa surema! Sa see on kõik teie süü!“ Mehed wabandasiwad endid, et nemad kodu ussist midagi ei teadnud, aga kui perenaene kirumist järele ei jätanud, saiwad nende meeled pahaseks ja nad läksiwad ära. Ka teised pulmalised sõitsi- wad selle peale koju. Nii lõpesiwad pulmad väga kurwal kombel. Teisel päewal pärast seda suri pereisa. Kõik ümberkaudused ini- mesed hoidsiwad aga edespidi sest perest eemale, kus koduuss elas, ega julgenud pea- aegu ükski enam jalaga sinna minna.

Libafaru.

Simon a fihelkonnas Määri mõisa karja
laudaft hakkasiwad korraga loomad ära
kaduma. Märgi andab ymmärrust inimese
finni nagu õhtu pändud, aga sellegi pärast

leiti iga päew üks loom puuduvat. Süü lükati karjatse peale, kes hooletumalt karja järele waadata, ja taheti teda, kui edaspidi mõni loom weel ära kaub, kahju maksma panna. Ses kitsikuses ei teadnud karjane muud nõuu kui walwama hakata. Kesköö aeg oli pea kätte jõudmas, ilma et karjalaudas midagi iseäralikku näha oleks olnud. Wägise kippus temale uni peale, mis ta suure waewaga laugedelt eemale tõrjus. Ükste läksiwad wärawad kahinaga lahti ja sisse sammus suur karu. Range hirm tuli karjatsel peale; ta oli nurgas wagusi nagu hiir augus ja ei julgenud ennast liigutada. Wagusi pidi ta pealt waatama, kuidas karu kõige rammusama mulika laudast finni jasis ja temaga wälja astus, mis peale wärawad iseenesest jälle finni läksiwad.

Nüüd oli mehel teada, kuidas loomad ära kadusiwad. Ta muretses enesele karu püüdmise rauad ja pani nad wärawa alla õhtu maha, lootes, et karu võse lauta minnes lõksu lähäb. Aga oota seni! Hommiku jälle tubli mulikas laudast ära ja karu näha kusagil. Küll katsus karjane kolm neli vööd raudadega, siiski ei paremat palka ühtigi. Selle asemel kadus ometi iga võse uus loom.

Karjatsel oli hea nõuu kallis. Suures hädas tõttas ta wiimaks targa juurde nõuu küsima ja abi paluma. „Rumal mees“, ütles „tarf, eks sa seda kohe märganud, et loomade rööwija kellegi õige karu ei ole, waid libakaru, kes iialgi raudu ei lähä. Tahad sa temast lahti saada, siis pead õõse walwama minema, püssi kaasa wõtma, hõbewalget sisse panema ja kui karu looma wiima tuleb, lastma. Üksi see abi wõib aidata.“

Karjane tänas ja ruttas koju. Sedamaid muretšes ta püssi ja hõbewalge. Nii pea kui pime kätte jõudis, oli ta walwamas. Wasta keskööd kuulis ta korraga karu kahinat. Kiirelt luges ta „Issa meie“ ära ja pani püssi palge. Karu wõttis lehma finni ja tahtis temaga laudast wälja sammuda. Sellamal filmapilgul kõlas püssipauk. Wali hädakisa tõusis. Karu lastis saagi lahti ja jooksis waljuste edasi. Karjane tõttas kaugele ta järele ja nägi teda wiimaks kiriku lähedale Katku külasse ühte sauna minewat. Sauna ukse taha jõudes kuulis karjane saunameest saunas haledaste ägawat ja soiguwat. Selle peale kutsus saunamees lapsed enese juurde ja manitses neid, et need mitte tema tegusid

ei teeks, muidu tulla furivaim ja pärida wiimaks nende hinge niisama ära, nagu ta nüüd temal ära pärida. Karjane ei tahtnud kauem uffe taga kuulata, waid astus sauna. Sauna põrmandal nägi ta karu naha maas olevat ja saunamehe enese woodi peal wingerdawat. Kui karjane kuulutas, et ta loomade wargust oma filmaga näinud ja ise karu lastja olnud, tunnistas mees üles, et ta oma hinge wanapaganale müünud ja selle eest luba saanud ennast ööseti karuks muuta, kui seda tahta. Hõbewalgest püssikuul olla wanapagana poolt saadud wõimust ja wäge lõpetanud ja ta pidada nüüd oma hinge saadana omaks andma. Selle tunnistusega heitis ta hinge.

Kui mõisaherra lugu kuulda sai, lastis ta sauna ja saunaga ühes ka furjale waimule müündud mehe furnukeha ära põletada. Karu lastmisest saadik ei kadunud enam loomi mõisa laudast.

Huntide söök.

Üks Wõhma mees tuli Lihulast. Lihulas oli temal hea tükk aega ära läinud, nii et

ta alles õhta hilju koju minema sai. Hobune jõrkis pikkamisi ja mees istus ise küllakile saani peal. Kui ta suurde sühu jõudis, kuulis ta korraga walju huntide hulgumist. Mees ei pannud sest esmalt suuremat tähelegi, waid sõitis ühte söodu edasi. Korraga nägi ta aga, nagu käiksiwad natuke maad temast eemal hulk inimesi tuledega. Puude warjus ei wõinud ta muud näha kui üksi tulefid. Mõne filmapilgu pärast jõudis hobune põõsaste wahelt wälja lageda peale ja oh seda ehmatust, mis nüüd: mees nägi mõlemil pool tee ääres hulga huntifid, kes sagedaste püsti kargasiwad, juud taewa poole hoidsiwad, wahel lõugadega matsutasiwad ja ise seal juures waljuste hulguasiwad. Ta wahete wahel nähti, nagu oleks midagi taewast maha sadanud, mis nad suure kiirusega püüdsiwad.

Hundi karja mõlemil pool tee nähes tõusiwad mehel ihufarwad püsti. Mis pidi ta nüüd tegema? Kas tagasi ehk edasi minema? Ta oli nõnda huntide lähedal, et põgenemise peale mõtetki ei olnud. Hundid oleksiwad tema filmapilk kätte saanud. Tüki aega seisis mees hobusega ühe paiga peal ja ei julgenud ennast liigutadagi. Wiimaks sai ta pisut julgust; ta andis hinge taewa

hoole alla, luges „Issa meie“ ära ja lõikas
 siis piitsaga hobusele mehise sõhmatu. Tuhat
 nelja kihutas hobune teed mööda edasi.
 Hundid pöörsiwad pea mehe poole ja hulgu-
 siwad edasi. Nad oliwad püüdmisega nii
 kangeste ametis, et neil mehe peale aega
 ei olnud mõteldagi. Kui mees huntide
 karjast tüki maad edasi oli sõitnud, julges
 ta alles tagasi waadata. Siiski näe, üks
 hunt jooksis tema saani taga järele, kuna
 teised wana koha peal edasi hulgusiwad.
 See ei kippunud küll mehe kallale, aga ei
 jäänud temast ka mitte maha. Ühe pärast
 ei olnud mehel enam liig suurt hirmu ja
 ta sõitis wana söodu edasi. Wiimaks jõu-
 dis ta õnnelikult koju, aga waata, hunt
 tuli wärawasse järele. Asju saanist wälja
 wõttes leidis mees ühe neljanurgelise
 tahusarnase asja. Mehel tuli meelde, et
 huntidele taewast wahel süüa saada antud
 ja et see tahusarnane asi, mis ta leidnud,
 wist hundi pärast wõis olla, kelle pärast
 hunt tema järele jooksnud. „Wõta, kui see
 sinu!“ ütles ta ja wiskas leitud asja hundi
 kätte. Suure ahnusega neelas hunt tahu
 alla ja kadus siis ära.

Möiraja härg.

Korra tungis wägew waenlaste sõjawägi Haapsalu lossi kallale. Et wõitlemise väljal waenlaste hulgaile wasta ei maksnud panna, ruttasiwad Haapsalu kui ka ümberkaudused maarahwas Haapsalu lossi warjule. Waenlased piirasiwad ometi lossi ümber ja tahtsiwad rahwast nälga ära suretada. Rahwast oli lossis wäga palju koos ja häda oleks tõeste pea kätte tulnud, kui nad endid ühel wiisil aidata ei oleks wõinud. Kuu aega enne sõda oliwad mungad Haapsalu lossist maa-aluse tee mere alt läbi Uude mõisa välja kaewanud, kust nad oma tahtmise järele lossist maale wõisiwad minna. Seda munkade maa-alust teed mööda läksiwad nüüd ka lossi kaitsejad wõseti välja, tõttasiwad kaugematesse külladesse ja peredesse ja töiwad sealt toiduwara. Seitse aastat kestis sell wiisil ümberpiiramine. Wiimaks lõpes waenlaste kannatus otsa. Nad saatsiwad ühe salakuulaja waatama ja kuulama, kui kaua loss weel wasta jõuab panna. Seda saiwad lossi kaitsejad ometi õnne korral teada. Nende häda oli wiimasel ajal wäga suur. Waenlased oliwad ümberkaudused külad enamiste koit

ära põletanud ehk tühjaks riisunud, nii et lossi rahwas oma ööfistel käikudel peaaegu enam midagi kätte ei saanud. Ja waenlastel enestelgi ei olnud enam midagi wõtta, est et kõik ära oli häwitatud.

Salakuulaja tahtmist kuuldes tuli lossi rahwal kawal nõuu meelde. Nad püüdsiwad salakuulajale awalikult näidata, et neil sugugi weel puudust ei ole. Neil oli wähä linnasfid weel tagawaraks. Need tegiwad nemad õlleks. Selle peale wiisiwad nad ainukesel elusa härja, mis neil weel hinge taga oli, lossi walli peale, kuhu enne seda õlletõrs oli pandud ja lastsiwad härja õlle ära juua. Slut tegi härja pööraseks; ta hakkas mööda walli jooksuma, mõirama ja jalgadega maad wasta taewast wiskama. Mõirajat härja walli peal nähes ehmatas salakuulaja hirmjaste ära. Ta ruttas sedamaid tagasi ja kõneles waenlaste ülemale lugu. „Kell weel seitsme aasta pärast mõirajad härjad lossi walli peal jooksewad,“ ütlesiwad waenlased, „selle wasta ei aita meie asi midagi. Neil on siis weel moona õige küll, kuna meil ammu suur puudus. Parema on, kui koju lähäme!“ Ja waenlased jätsiwad sellisamal päewal ümberpiiramise järele ja läksiwad ära. Nii oliwad

Haapsalu lossi rahwas endid härja läbi waenlaste käest ära peastnud.

Paide warandus.

Enam kui kolmesaja aasta eest elas Paides wäga rikas lossi walitseja, kelle kuld ja hõbedat tündrite kaupa oli mööta. Kui ta mõne korra kottu wälja läks, pani ta enesele kuldkee kaela, mis nelikümmend naela kaalus. See kuldkee oli nii pikk, et lossiwalitseja teenrid teda niisama pidiwad kandma nagu mõnel suurtõugu naesterahwal kleidisaba. Paide lossi walitseja rikkusest ja warandusest räägiti igal pool Eesti maal. Kui Wene suurwürlst Eesti maale sõtta tuli, sai ta ka Paide lossi walitseja suurest rikkusest kuulda. See oli magus suutäis Wene würlstile. Sajatuhande mehega ruttas ta Paide linna alla, et linna ära wõita ja warandust enesele wõtta. Aga nii suur kui ta wägi ka oli, ei jaksanud ta ometi Paidele midagi teha. Paidel olivad sügawad kraawid ja kõrged müürid ümber, kelle taga linna rahwal wiga ei olnud. Wenelased ei wõinud oma suurt sõjawäge ülepea sugugi tulesse saata, sest kolme külje peal oli lossi ümber

raba, kus waenlased kallale kippuda ei saanud. Linnarahwas naersiwad ümberpiirajate waenlaste üle ja tegiwad neile, kell mingisugust warju ei olnud, wäga palju kahju.

Wene walitseja wiha oli hirmus suur. Tema wandus, et ta Paide alt enne ära ei lähe kui ta linna kätte saab, kestku see ka seitse aastat. Tema piiras linna nii ümber, et mitte üht ainust elusat hinge linna ei peasenud. Sell wiisil tahtis ta näljaga linnarahwast alla heitma sundida. Lossi walitseja ei hoolinud sest ometigi midagi. Lossist käis maaalune tee Münti mõisa, kust alati uut moona lossi toodi, nii et linna rahwal puudust ei tulnud.

Terwe aasta otša kestis linna ümberpiiramine. Wenelased oleksiwad wiimaks wististe tühjalt ära pidanud minema, kui nad mitte üht wana naist finni poleks wõtnud ja seda nii kaua hirmutanud, kunni see üles tunnistas, et linnast maaalune tee Münti minna, kust moona linna weetakse. Sedamaid saatis Wene würst hulga sõjamehi Münti walwama ja ära feelama, et midagi linna ei wiida.

Suur häda tõusis Paides. Moon lõpes otša, ja uut ei saadud enam, sest et waenlased tee suu ees oliwad. Lossi walitseja

wõttis nõuukš alla heita. Siiski ei tahtnud ta oma suurt warandust Wenelaste kätte anda, waid mattis kõiſ maha. Kui nüüd loſs ja linn Wenelaste kätte langes, oli Wenelaste esimene nõudmine, kuš loſſiwalitſeja warandus olla. See ei teatanud ſeda mitte. Mis ta aga heaga ei teinud, ſeda taheti teda tegema ſundida. Teda pandi ſuurde õli katlaſſe ja tehti ſiis õli tulifekš. Aga nii hirmuſt walu kui loſſi walitſeja ka tundis, ei tunniſtanud ta Wenelastele ometi mitte üleſſe, kuhu ta oma kulla ja hõbeda maha oli matnud. Weel täna päew magab ſee mulla põues. Aga uue aasta ööſe ilmub üks walge kogu ja kutsub inimeſi, keš ſell ajal ligidal juhtuwad kõndima, warandust maa alt wälja tooma. Aga kellegilgi ei ole julguſt olnud kutsujale järele minna. Mitmed on küll juhtumife kaupa kaewanud, aga loſſi walitſeja warandust ei ole ometi keegi kätte ſaanud.

Kärnfonn.

Üks Hiio maa mõisniku proua läks oma tuatüdrufuga jalutama ja nägi laia kärnfonna üle tee ronawat. „Eöö ſee

raibe juurnuks!" kisendas proua, aga tuatüdruf halastas konna peale, tõstis ta tasakesi ülesse ja pani tee kõrwa pöösasse. Ei läinud nädalat aega, seal tuli ühel õhtul üks väike mehikene tuaneitsi juurde ja palus teda oma lapsel waderiks. Neitsi seisis wasta ja ütles, et tema leiwanemad temale mitte nõnda palju aega ei andwat, aga mehikene palus weel haledamini, kunni neitsi süda pehmeks lõi ja ta ometigi, kui mitte muidu, siis sala minna lubas.

"Aga kus sina siis elad, väike mees, ütle mulle kodu ja juhata teed?"

"See on fulda neitsi wäga kerge; mina elan sinu kõõgi trepi all maa sees ehk alumises maailmas. Mina ise tahan sind warule parajal ajal kutsuda; kui sina siis wasta paned, käib sinu käsi halwaste."

Tulewal neljapäewa õhtul tuli väike mees neitsi juurde ja tallutas teda suurt treppi mööda alumise maailma suurde ilusasse küünaltest walgustatud palju kambritega majas. Wõeraid oli kõik tuad täis ja warsti kutsuti neid söömalauale, kus meie tuaneitsile kõige armsam koht istumiseks anti. Kui ta sugu oma oli waadanud, puutusiwad tema silmad

lae alla, kus ühe juukse karwa küljes tema pea kohal teraw mõõk rippus.

Tüdruk tahtis ära põgeneda, aga peremees käs kis teda rahulikult istuda ja las kis oma orjad mõõga ära võtta.

Dite ema aga ütles: „Nõnda kui sinu pea peal surm sind juukse karwa otsas ähwardas, nõnda peene kütke küljes rippus ka minu elu, kui proua mind käs kis surmuks lüüa, sest mina olin see kärnkonn. Sinule olen mina palju tänu võlgu.“

Peale söögi ja ristimise saatis väike peremees tuatüdruku lahkest ära, käs kis minnes põlle ülewel hoida ja wis kas temale kühwli täie mulda põlle sisse. Tüdruk ei tahtnud mulda kanda ja raputas maha, peremees aga waatas nukra näuga tema otsa ja ütles: „Ära põlga väikest andi, see tuleb heast südamest;“ korjas siis mulla ülesse ja raputas jälle neitsi rüppe, kes teda oma tuppä kandsis ja jängi päitse otsa nurka maha wis kas. Teisel hommikul leidis tema aga nurgast suure hunniku fuld- ja hõberaha. Väike mees tuli teda nüüd weel mõnda korda waatama ja palus wiimaks tüdrukut nõnda hea olla ja iga hommiku korteri rõõska piima söögi treppi

alla kallata, mis see ka rõõmuga tegi.

Piima walamist nägi aga tige tuapoiss ja kõneles lugu prouale ja see käs kis teise hommi ku õige wara korteri palawaks tehd piima trepi alla kallata, mis ka tuapoiss täitis.

Mõne tunni pärast tuli wäike mees nuttes tuatüdruku juurde ja ütles: „Minu laps on täna hommi ku palawa piimaga enna st ära põletanud ja ära furnud. Kes seda teinud, on minul teada; seepärast korja kõik oma warandus kokku ja mine siit majast filmapiik ära.“

Tuatüdruk kuulis käs ku. Kui ta oma wiimse waraga ära läks, nägi ta ümber waadates mõisa mitmest nurgast põlewat ja mõne tunni pärast polnud majast kui ka tema sees elajatest muud kui tuha hunnik järel. Tuatüdruk aga ostis enesele wäikese maja ja läks peale selle noorele fenale mehele, kellega tema õnnelikku ja pikka elu elas ning oma laste lapsi nägi.

Leitud laps.

Siis maal magas ühes talus õhtul väike poisikene väga rahutumaste. Tema isa nägi sängi kohal uherdi augu, kust tuul sisse puhus, toppis selle puu pulgaga kinni, sest ta arvas tõmbawat tuult last hirmutawat, aga warsti silmas tema poisikese kõrwal väikse ilusa tüdrukuse, kes poisikest magada ei lasknud, waid temaga mängis. Tüdrukukene pidi nüüd majasse jääma, ja kui ta suuremaks kaswis, teiste lastega ühes tööd tegema. Ta oli väga wirt ja tuline ja igaüks majas armastas teda.

Poisikene kaswis meheks ja ta armastas ükfinda seda tüdrukut, kes tema sängist ühel öösel leitud oli ja wõttis ta enesele naaseks.

Mõned aastad elaswad nemad väga õnnelikku elu ja neil oli kaks last.

Ühel pühapäewal läksiwad nemad kiriku ja seal nägi mees oma suureks imeks, et tema noor naene jutluse ajal naeris, ehk küll ühtegi naeru wäärt asja näha ei olnud.

Peale kiriku teenistuse küsis mees naeru põhja järele ja ta naene wastas:

„Kui sina minule ütled, kuidas mina sinu majasse olen saanud, siis tahan mina ka sinule öelda, mispärast mina kirikus naersin.“

Mees ei arvanud midagi paha sellest tõuswat ja lubas seda, sest tema isa oli juhtumist temale mitu korda kõnelnud.

Naene ütles: „Mina nägin kiriku seinale suure hobuse naha naelatud olevat, kelle peale wanapoiss kõigi nende nimed ülesse kirjutas, kes kirikus magasiwad ehk muidu lobisesiwad ehk jutlust tähele ei pannud. Noh! sai wiimaks nimesid täis ja wanapoiss pidi teda oma hammastega laiemaks wännitama, kus juures ta oma pead wasta seinale pekis ja hirmsat nägu tegi, selle üle naersin mina.“

„No, nüüd tahan mina ka sulle öelda, kuidas sina minu majasse tulid, aga enne peame koju minema“

Kodu tõmmas mees puu punni uherdi augu eest ära ja ütles „Siit oled sina sisse tulnud.“ Sell silmapilgul aga kadus tema naene läbi uherdi augu tuast ega tulnud enam ilmaški tagasi, ehk noor mees küll ennaast pool pimedaks tema järele nuttis, sest tema ilu ja lahkus ei läinud mehe meelest. Tema lapsed aga

kaswasiwad suureks ja elasiwad õnnelikku elu. Rahwas rääkis, et nende ema neid weel mõni kord salaja waatamas käinud ja neile sala warandust majasse toonud.

Neli kingitust.

Neli last mängisiwad ühel pühapäewal Peipsi järwe ääres. Üks wana mees pika, halli habeme ja juustega tuli nende juure, waatas tüki aega nende mängu ja ütles: „Lapsed! mina rõõmustan teie üle, teie olete oma aega lapselikult täna pruufinud; kui teie aga suureks kaswate, siis minge igal pühapäewal kiriku ehk lugege kodu raamatut, aga ärge eladeski argipäewa tööd tehke. Teile olen mina igale ühele wäikese kingituse kaasa toonud, tulge siia ja walitsege ise!“ Lapsed jooksiwad wana-mehe juure, kes kiwi otsas istus, ja tema süles oliwad: wäike wene, wäike wasar, wäike ader ja wäike raamat.

„Mis meie nendega teeme?“ küsisiwad lapsed.

„Wõtke aga igaüks üks asi ja siis tahan teile öölda, mis nendega peate tegema.“

Lapsed wõtsiwad igaüks ühe asja.

Wana mees tõusis püsti, waatas nii läbi lõikawate silmadega laste otja, et need üsna wärisefiwad ning ütles: „Need asjad hoidke hästi paigal ja ärge neid mitte murdke ega kautage. Kui teie meheks saate, siis püüdke wenekese saaja kalu, adra saaja kündku maad ja harigu põldu, wafara saaja tagugu rauda, aga raamatu saaja lugegu ühtepuhku raamatuid. Sgamees teie seast pidagu aga minu annet auu sees, siis käib teie käsi hästi ja teie saate kõik wanaks ja rikkaks ning kõik rahwas auustab teid. Wana mees kadus kiwi alla ja järw kohises tüki aega kangeste.

Poisikesed pistfiwad omad asjad põue ja jookfiwad koju, kus igaüks oma annet salajas hoidis.

Wafara pois oli keha poolest kõige tugewam. Ta läks sepa juurde poisiks ja ta töö pääl hingas suur õnnistus. Tema nimi oli Mustpea. Kui walmis meister asus ta wiimaks Peipsi järwe ääre elama, kus Sõõra jõgi ehk oja järwe jookseb ning kus juba mõned kalameeste urtsikud seifiwad, ja tegi oma tööd laitmata. Kõigilt poolt mõisadest ja lossidest toodi temale tööd ja terve küla nimetati tema nime

järele Mustweeks, mis nüüd juba wäike-
seks linnaks on kosunud.

Benefese saaja kaswis suureks, rändas
mõne wersta Mustweest lõuna poole, ehitas
enesele maja ja püüdis kalu. Temal oli
nii suur õnn, et terwed kihelkonnad endid
tema kaladest kosutasiwad. Temal oli
walge kähar pea ja rahwas nimetas teda
Kasepeaks, mis nime weel tänagi suur
Cesti küla Peipsi rannal kannab.

Udra saaja kaswis suureks, saatis sam-
mud Peipsi põhja poole ning leidis
wäga kenas kohas metsa sees suure kuuse
all ulualuse öö puhkamiseks. Teisel päewal
raius ta metsa maha, puhastas maad ja
tegi põldu. Warsti tuli ka teisi tema
juurde elama ning nad asutasiwad Ulwi
küla, mis weel tänagi seda nime kannab
ja kus wäga wägewad wilja maad
kroonu faitsmise all seisawad. Tema
juri kui rikas põllumees, kõigest kihelkonnast
auustatud, sadandamas elu aastas.

Raamatu saaja hulkus mõnda aastat
mööda maad, õppis wanemate walitsuse
all lugema, rääkis mitu keelt, tundis
mõnda kirja, käis saadikuks Saksa maal,
feeles tulgiks Türgi maal, waenu kusetatajaks
Wene maal. Sai wiimaks wanemaks.

Ropsis Rootslast Rootsi maal, tagus Taanlast Taani maal. Mõistis kohut kõigile, õigust õiglastele. Tema nime auuks ja kinnituseks rajati kesket maad Eääne mere ja Peipsi ranna wahele uus kihelkond ning nimetati Taani kihelkonnaks, mis nime ta weel tänagi kannab.

Nii käis lastel kõigil, kes näki sõna kuulsiwad, käsi hästi ja nad saiwad kõik kuuljaks meheks, keda praegugi weel mäletatakse.

Näff.

Pärnu linnast arwata fakskümmend wersta põhja pool mere ääres elas wanal ajal tugew kalapüüdja Kuusepea. Temal oli üks ainuke poeg Pihlakas. Wanemad ellitasiwad ainukest last üliwäga ning ta tegi sellepärast mis tahtis. Ühel päewal küsis ta isa käest hobust lusti sõiduks, aga isa ei lubanud. Poisi süda läks põlema, tampus jalgu wasta maad ja ütles: „Taat! mina wõtan hobuse oma luaga, sest mina tahan seda“. Isa ütles: „Poeg, ära mine sõitma, sa murrad oma kaela!“ Aga poeg ei kuulanud isa keeldu,

wõttis hobuse koplist ja sõitis sellega nii kaua kunni loom maha kukkus ja ära lõpes.

Shtu tuli ta koju ning kõneles naerdes oma tänast juhtumist. Isa wandus hirm-
faste, aga ei karistanud poega sugugi. Teisel päewal kõndis pois mere ääres ning nägi wäga ilusa hobuse sõõwat. Ta astus ligemale, püüdis kinni ning tahtis eilast sõitu jälle sõita. Korraga kuulis ta isa heale selja taga, kes teda palus maha karata ja ära põgeneda, aga ta oli nagu naeltega hobuse selga kinni naelutud. Hobune jooksis tuhat nelja mere poole ja kargas wiimaks merde, kus ta kõige poisiga laenete sisse kadus.

Vanemad nutsiwad poega kaua aega taga, keda näkk oli uputanud. Weel tänagi päew sõita mõni kord näkk ranna ääres poisiga ja hirmutada sõnakuulmata lapsi.

Kalapüüdjä.

Ühel kewadesel päewal sirutas ennast üks kalamees Pärnu lahe ranna liiwa peale maha wäsinud kenta kinnitama ja uinus

magama. Pea ajas teda üks tundmata mees ülesse ning ütles: „Kaua ja magad, kalu kõik meri täis!“ Magaja vastas: „Ära waleta, külamees, juba mõne päewa olen mina ilmaaegu tööd teinud ja mitte poegagi püüdnud; mu naene ja lapsed surewad nälga, kui ma täna veel ilma koju lähen.“ — „Ära siis maga,“ vastas wõeras, „waid tule, mina awitan sulle püüda.“ — „Ole terve mees,“ ütles kalapiüüdja, „mu fondid teewad mulle walu, las mind veel puhata.“ — „Ära lobise, laisk!“ vastas wõeras wihaga, „maast ülesse ja püüdma, ehk muidu ma wean su kõige sügawama mere hauda.“ Magaja fargas ülesse, ringutas ennast ja siis läksiwad mõlemad püüdma. Enne päewaloodet oli wene kalu täis. „Mine ja müü kalad ära ja too pool raha minule, pool anna naesele, aga hoia selle eest, et sa kõwerust ei tee, muidu käib su käsi pahaste, ja siis tule homme jälle kalu püüdma.“ Magaja mees täitis kasku.

Müüd püüdis ta iga päew wõera mehega kalu, kes poole raha peale müümise wasta wõttis ja siis kalamehele jälle riistade eest mõne kopiku, kui ta weu raha tagasi

mahtsis. Töö järele kadus ta aga iga korra suure kiwi taha.

Baene kalamees sai jõuaks ja ehitas enesele väikese maja ning uue wene.

Ühel päewal müüs ta kalad ära ja mõtles: „Dot, oot! ma annan oma wõerale täna vähem, ega ta kohe aru ei saa.“ Seda ta ka tegi, aga teisel päewal oli kala õnn hoopis väiksem ja wõeras mees waatas mõnda korda haleda filmadega mehe otja. Shtu aga käskis ta kalu ära müüa ja poolt raha jälle temale tuua. Mees tegi seda, aga andis täna weel vähem wõerale. Merel aga ei saanud nemad enam sugugi kalu. Wõeras mees ütles kalamehele: „Sina oled mind petnud ja kaks päewa raha wõeriti jaganud. Walmista ennast surmale!“ Mees palus wasta ning ütles õigust teinud olewat, aga wõeras haris ta peast finni ja wiskas teda kui õle kõrt merde.

Kahe päewa pärast leiti surnud keha mere äärest ja maeti maha.

Teiselt naene nuttis kibedaste mehe haua peal. Ükste puutus üks tugew mees tema külge ja ütles: „Ära nuta naene, waid ole rõõmus. Sinu mees oleks wii- maks wõlla surma surnud. Mina olen

teda tema furja elu alustusel merde wiisanud. Säh siin on koti täis raha, mis tema on teeninud ja minu juurde rendi peale annud. Mina olen mere näff."

Maene waatas ümber, aga ei näinud enam ühtegi meest, waid siidist rahakott täis fulda seisis tema ees ja tema süda läks korraga rõõmsaks, pööris koju ja elas oma lastega õnnelikult.

Kabeli herra.

Üks Wigala herra oli wäga furi ja tige ja waewas walla rahwast ilma armuta. Kepp ja piits hüüdsiwad kujukaste käes hommikust õhtuni ja õhtust hommikuni. Kõige wiletsam elu aga oli mõisa kutsaril. Kui herra kottu ära oli, wõisiwad teised lahkemalt hingata, kuna kutsaril siis alles tõsised piina päewad algasiwad.

Wiimaks furi tige herra ära. Enne surma oli ta üsna kiriku lähedale wäikse kabeli lasknud ehitada; sinna kabelisse käskis ta ennast matta, lootes, et wanapagan teda sealt mitte kätte ei saa. Aga juba teisel ööl kuuleb kutsar walju sõidu müdinat; ta arwab, et wõerad jaksad mõisa tulewad

ja jookseb talli poole hobusid wasta wõtma. Kudas ehmatab ta aga, kui näeb, et toredal tõllal kahetsja süsimusta tätku tuhat nelja tõlla ees sõidawad ja tätkudel enestel suust ja ninasõermist tule rada wälja jookseb. Ta kes puki peal istub, ei ole keegi muu kui endine mõisa herra, kuna wana pagan ise selite tõllas seisab ja ajawüteks piitsaga oma kutsjarile tubliste pihta annab. Mõisa trepi ette jääwad hobused seisma; wana-pagan kargab tõllast ja furnud herra puki pealt maha. Üksed lähäwad nende ees iseenestest lahti, mõlemad astuwad sisse ja käiwad siis walju kolinaga ja mürinaga ühest tuast teisi. Kui wiimaks kuff laulab, jooksewad mõlemad kärmeste õue, õues herra pukki ning wana pagan tõlda. Hobused panewad nagu tuul minema, järwiline aga hakkab piitsaga jälle tubliste herra nahka parkima. Kutsjar waatas seda kõik kõrwalt pealt ilma et lähemale minna oleks usaldanud.

Teisel ja igal järgmisel õhtul seesama palk. Kutsjar oli esiotsja wäga rõõmus, et herrale nüüd tema tegusid kätte makseti. Pika peale läks temalegi asi liiaks. Seni kui wanapagan ja herra mõisas õõse kolistasiwad ja müristasiwad, ei saanud kutsjar

filmagi finni. Kui lugu ei paranenud, läks ta targa juurde nõuu küsima. Tark kostis, et wanapagana ja furnud herra kodukäimise kautamiseks muud ei ole tarwis kui iga kabeli afnale risti ette teha ja selle peale afent finni müürida. Küll siis mõisarahwas ööstistest wõerastest lahti peaseda.

Wähe ajal oli proua juures ahastuses kõik teinud, et kodukäijaid enesest eemal hoida, aga asjata. Ükski ei teadnud nõuu. Proua pakkus wiimaks sellele tündri fulda, kes abi saadaks. Kutsjar, kes targa käest õpetust toonud, arwas herral piinast küll juba olemat; ta läks proua juurde ja lubas kodukäijad kautada, kui see temale lubatud hinna maksab. Proua tõutas maksta. Selle peale õpetas kutsjar, mis proua pidi teha lahkima. Kabeli afnad müüriti finni ja ongi sest saadik finni. Kui kutsjar selle peale proua käest maksu läks nõudma, käs kis proua teda oodata, sest ta ei wõida mitte julge olla, et herra wanapaganaga uueste ööse teda küsima ei tulla. Kutsjar ootas mõne nädala, aga feesama wastus. Kolmandal korral ta paremat palka ühtigi. Müüd sai kutsjar selgeste aru, et temale sugugi palka ei tahetud maksta. Weel korra läks ta proua juurde ja ahwardas herrat uueste koju saata,

kui proua tõutust ei täida. Kõik ilma asjata.

Kutsjar ei mõistnud nalja. Ilma aja wiitmata sammus ta kiriku kabeli juurde, raius ühe afna kohta augu sisse ja lõi risti eest ära. Selle peale läks ta koju nagu ei oleks midagi sündinud. Kodu ootas ta igatsusega õhtut. Shtu tuli ja temaga ühes wanad wõerad: kahessa hobuse tõld sõitis müdinal õue, herra pufis, wana pagan tõllas. Kuks lauluni kolistasiwad ja müristasiwad nad jälle mõisas. —

Teisel hommikul oli proual esimene asi kutsjari enese juurde kutsuda ja paluda, et ta kodukäijad jälle finni paneks. Kutsjar nõudis lubatud palka. Sedamaid laskis proua kutsjarile tündri kulda wälja maksta. Kutsjar wõttis selle eest müristsepa kaasa, näitas temale kabeli afna augu kätte, laskis uue risti ette panna ja siis augu finni müürida. Sest saadik ei tulnud wanapagan ega herra enam mõisa wõerusele.

Rättemaksmine.

Üks Rõngu ja Rannu herra oliwad wäga suured sõbrad. Üks ei teinud midagi

ilma teifeta. Alati olivad nad ühe teisega koos. Viimaks tõusis nende wahel ometi tüli. Rõngu herra sõidab Rannu, teeb laheda ja maheda näu, nagu ei oleks midagi juhtunud, kutsub koju minnes Rannu herra poja enese juurde wõeraks ja käsib Rannu herrat kolme päewa pärast poja järele tulla.

Rõngu jõudes lasseb aga Rõngu herra koka Rannu herra poja sedamaid finni wõtta, poisil pea otsast ära raiuda ja siis keldrisse wiia. Kui isa kolme päewa pärast poja järele tuleb, palub Rõngu herra Rannu herra enese juurde lõunale. Lõune roaks lasseb Rõngu herra koka tapetud poisi liha küpsendada ja siis söömalaual wõerale anda, enesele aga looma liha ette panna. Kui Rannu herra söönud, küsib Rõngu herra, kas ta teada, kelle liha ta söönud. Ta kui Rannu herra ei ütle teadwat, lasseb Rõngu herra tuapoisi Rannu herra poja pea kausiga lauale tuua ja isa ette panna. Hirmuga kargab see laua äärest püsti ja tõmmab mõõga kätte. Werine wõitlemine algab. Viimaks peab Rannuherra ometi põgenema ja kodu parajat aega ootama, mill kurga kätte tasuda.

Seesama Rõngu herra oli väga rikas. Tema proua ajas ütle mata uhkust ja toredust taga. Oma ainukeseli tütrele laskis ta

iga päew katiskümmend rätseppa fleitisiid teha. Ja wiimaks ei olnud sest weel küll; Saksa maalt tellis ta abilisi juurde. Wana sarwik ilmus ise ühe Saksa maa rätsepa näul. Müüd tehti tütrele sarwiku abiga niisugune fleit, kelle sarnast teist kusagil pool maailmas ei olnud. Kõik rahwas rääkis sest toredast fleidist. Kui fleit wiimaks täieste walmis sai, hüppas wana-pagan ühe jala pealt teise ja naeris ise waljuste.

Sest saadi kadus õnn Rõngu lossist. Rannu herra tungis ühel öösel Rõngu ja purustas lossi ära. Proua peasid põgenema, aga kõik ta wara oli otsas; ta pidi wiimaks Haapsalus nälja surma surema.

Otepää warandus.

Sell ajal kui Otepääs weel tore loss oli, maeti korra sõja korral tündri täis raha lossi mäe sisse maha, kust teda pärast sõda enam wälja ei toodud. Hiljemal ajal kui loss ära oli lõhutud, tuli ühel pere-mehel kange himu maha maetud raha enesele saada. Ta läks targa juurde küsima, mill kombel raha kätte saaks. Tark käs kis

tada pühapäew jutluse ajal paar haokubu selga wõtta, lossi mäele kanda ja seal seista. Mis siis sündida, seda olla tall tarwis oodata.

Mees tegi, mis tark käskis. Ta ootab lossi mäel, aga ei näha kedagi. Jutluse aeg lähäb mööda, rahwas tuleb kirikust välja. Mehele ei ilmu ikka weel midagi. Wiimaks wärib ta ootamisest ära, wiskab haod seljast maha ja hakkab koju poole kõmpima. Korraga tuleb temale wanapagan kiriku poolt wasta ja annab hirwitades temale raudwemlaga, mis tall käes oli, kolm niisugust matsu, et wemmal käes kõweraks läks. Kui see sündinud, kaub sarwine nagu suits mehe silma eest ära.

Suure waluga sammus mees koju poole. Koju jõudes heitis ta sedamaid woodisje. Nasta otja põdes ta, funni wiimaks surm ta siit ilmaft ära foristas. Warandus seista aga praegugi weel mäe sees warjul ja oodata oma wäljakaewajat.

Kõidetud 28.veebr.1931.